

I-hjelpen 2005

Lavere klespriser og økt import fra u-land ga rekordgevinst for Norge i 2004

Rapport nr 3/05

Av Eirik Steindal

Tittel I-hjelpen 2005

Forfatter Eirik Steindal

Utgivelse 3/2005. Dato: 15.11.2005

Utgiver Framtiden i våre hender, Fredensborgveien 24 G,
N-0177 Oslo

Ansvarlig redaktør Arild Hermstad

Prosjektstyrer Mekonnen Germiso

Faglig kvalitetssikrer John Hille

Det oppfordres til å sitere og bruke opplysninger fra denne rapporten. Framtiden i våre hender oppgis som kilde.

Denne rapporten er godkjent av Framtiden i våre henders forskningsinstitutt (FIFI). Instituttet har til formål å engasjere eksterne fagfolk med den nødvendige vitenskapelige kompetanse til å utføre prosjekter innen miljø- og utviklingsspørsmål. Prosjektene skal frambringe vitenskapelige utredninger som skal publiseres i FIVHs rapportserie og legges ut til offentlig debatt. Rapportene kvalitetssikres og godkjennes av instituttets styre. FIFIs styre består for tiden av:

Cand. oecon Ingeborg Rasmussen (styreleder)

Dr. polit og Siv. øk. Audun Ruud (nestleder)

Cand. scient. Marte Kittilsen

Cand. agric. Dag Nagoda

Cand. polit. Tone Smith

Rapporten er utgitt med støtte fra NORAD

Sammendrag

Norge ga 14,9 milliarder kroner i bistand til utviklingsland i 2004. Samtidig mottok vi nordmenn en gavepakke fra de fattige som var mer enn 10 milliarder kroner større. Denne omvendte bistanden skyldes at rike land nyter store fordeler i markedene for varer, kapital og arbeidskraft. I tillegg må u-land i mange tilfeller ta kostnadene ved miljøbelastninger som overveiende er forårsaket av i-land.

Med begrep lånt fra u-hjelpsterminologien, kan vi si at vi mottar både varebistand, finansbistand, ekspertbistand og miljøbistand fra de fattige¹. For Norges del er det varebistanden (11,2 mrd) og miljøbistanden (13,1 mrd) som teller mest i det samlede i-hjelpsregnskapet.

Vi tjente 11,2 milliarder på billige u-landsvarer

Varebistanden økte med 700 millioner kroner fra 2003 til 2004, og endte på 11,2 mrd kroner. Summen er den høyeste som hittil er beregnet. Dette fordelte seg på vel 5,8 mrd. kr. knyttet til billigere tekstiler og bekledningsvarer, og i overkant av 5,3 mrd. kr. knyttet til billige råvarer.

Den økte varebistanden skyldes hovedsakelig en prisreduksjon på tekstiler og bekledningsvarer, som er industrivarer av stor betydning for u-land. Samtidig øker importvolumet for industrivarene i vårt utvalg betydelig, og skyver varebistanden ytterligere oppover. I-hjelpen for disse industrivarene passerer for første gang i denne rapportseriens historie i-hjelpen fra billig råvareimport.

Skiftet er i noe mindre grad resultat av en moderat prisoppgang for viktige råvaregrupper, som gjorde at råvaredelen av i-hjelpen sank marginalt fra fjoråret. Nedgangen skyldes hovedsakelig høyere realpris på to viktige råvaregrupper – nikkelmatte og soyabønner – som til sammen reduserte denne delen av varebistanden med 700 millioner kroner. Beregningene for råvarer bygger på et utvalg av 49 jord- og skogbruksprodukt, mineraler og metaller.

Denne varebistanden – det vi tjente på at prisene på u-landsvarer har falt – er tidligere beregnet for 1991 og for alle år siden 1994. Beregningen av i-hjelpen viser at dersom prisene på råvarer, jordbruksvarer, tekstiler, klær og sko fra u-land siden 1980 hadde utviklet seg likt med prisene på alle varer som omsettes i Norge, måtte vi betalt langt mer for varene fra utviklingsland enn vi faktisk gjør.

Selv om realprisen på mange råvarer har steget siden 2001, ligger realprisene på råvarer og jordbruksvarer som eksporteres i stort omfang fra u-land til i-land, fortsatt 40 % lavere enn i 1980, som er valgt som basisår i våre beregninger fordi det representerer gjennomsnittsprisen i perioden 1960-1980 ganske godt. I rapporten "Handel og utvikling 2005", utarbeidet av FNs organisasjon for handel og utvikling (UNCTAD, 2005a), pekes det på at høy etterspørsel fra Kina og India har bidratt til en viss råvareprisøkning de siste årene, men det reises tvil om dette er nok til å opprettholde et høyt prisnivå på lengre sikt.

Stor miljøbistand

Med miljøbistand mener vi den fordel i-land har av å kunne påføre u-land miljøskader uten å måtte betale kompensasjon for dette. I denne rapporten drøftes bare én type miljøbistand, nemlig den som skyldes at i-land slipper ut vesentlig mer CO₂ per hode enn u-land, mens u-land rammes hardest av skadevirkningene. Denne formen for ubetalt kompensasjon er trolig den viktigste formen for miljøbistand fra Sør til Nord.

Å beregne størrelsen på denne bistanden byr på vanskeligheter, særlig på grunn av problemene med å kostnadsfeste skadevirkningene av CO₂-utslipp. En mulig og rimelig forenkling er imidlertid å ta utgangspunkt i prinsippet om omsettelige utslippkvoter, og anta at disse ble fordelt blant alle land i forhold til deres folketall. Siden rike industriland slipper ut mye mer per hode enn utviklingsland, måtte industriland kjøpt utslippkvoter i stort omfang fra utviklingsland for å kunne opprettholde sine nåværende utslipp. Beregninger som er gjort, kan tyde på at prisen for retten til å slippe ut ett ekstra tonn CO₂ da ville ligge på om lag USD 78.

For å kompensere for forskjellen mellom den utslippskvoten Norge hadde blitt tildelt på grunnlag av folketallet, og landets faktiske utslipp av CO₂ i 2004, måtte landet i så fall ha kjøpt utslippkvoter fra utviklingsland for 13,1 milliarder kroner.

¹ For begrepsforklaring, se side 11

Dette tallet er likevel et svært lavt anslag for den miljøbistanden utviklingslandene yter Norge. Vi har nemlig i mange tiår forurenset atmosfæren deres i langt større utstrekning enn de selv har gjort, uten å betale erstatning. Bare de ubetalte rentene på denne akkumulerte miljøgjelden må antas å utgjøre en betydelig større sum enn 13,1 milliarder.

Norge får lite direkte finansbistand

Med finansbistand mener vi det rike land tar inn i renter og avdrag på illegitime lån til u-land – det vil si lån som det ikke er rimelig å kreve tilbakebetalt, eksempelvis fordi de i sin tid ble gitt til korruperte og udemokratiske regimer som sløste bort pengene.

Norge har aldri hatt store fordringer av denne typen. De norske fordringene som kan regnes som illegitime, er noen av de statlige fordringene på u-land som har oppstått ved at staten gjennom Garantiinstituttet for eksportkreditt (GIEK) på til dels tvilsomt grunnlag har garantert for lån knyttet til eksport av norske varer til utviklingsland. U-landsgjelda beløp seg til kr. 2,2 mrd. i 2004, mens det ikke finnes noen samlet oversikt over hvor mye som ble tilbakebetalt i renter og avdrag fra u-landene. Det finnes ingen samlet oversikt over hvor stor del av disse lånene som stammer fra illegitime lån. GIEK har heller ikke kunnet oppgi hvor mye som hittil er tilbakebetalt på de mest kjente og kritiserte lånene, som stammer fra den såkalte skipseksportkampanjen.

Norge antas å ha hatt ytterligere fordel av pengestrømmen til andre rike land, ettersom i-land er mer tilbøyelige enn u-land til å bruke inntektene sine på import av norske varer.

Ingen ekspertbistand i praksis

Ekspertbistanden ble inngående utredet i fjorårets rapport, og i mangel på nyere statistikk gjengis bare her funnene i korthet. Innvandringen fra utviklingsland til Norge har et betydelig preg av "hjerneflukt". Det vil si at en svært høy andel av innvandrerne har høyere utdanning sammenlignet med gjennomsnittet i landene de kommer fra. Tall fra 2001 avslørte også at innvandrere som kommer fra Sør oftere har høyere utdanning enn innfødte nordmenn.

Det er likevel tvilsomt om Norge har klart å dra noen netto økonomisk fordel av innvandrernes kompetanse. Til tross for at de er vel så godt utdannet som innfødte nordmenn, er de nemlig langt oftere uten arbeid, og sterkt underrepresentert i høyt kvalifiserte stillinger.

Innhold

1.	Innledning og problemstilling	6
2.	Bakteppe for varebistanden	8
2.1.	Prisutviklingen for råvarer – og deres betydning for u-land	8
2.2.	U-lands andel i norsk import	9
3.	Varebistand: Data og metode	11
3.1.	Data	11
3.2.	Begrepsdefinisjoner	11
3.3.	Metode	12
3.3.1.	Gruppe 1: Råvarer	12
3.3.2.	Gruppe 2: klær, sko, gulvbelegg og tekstiler	13
4.	Begrensinger ved metoden for beregning av varebistanden	14
4.1.	Vurdering av metode	14
4.2.	Vareutvalg	16
5.	Varebistanden: Beregninger og resultat	18
5.1.	Beregning av varebistanden 2004	18
5.2.	Varebistanden 1991-2004	22
5.3.	Varebistanden sammenlignet med norsk u-hjelp	24
6.	Annen i-hjelp	25
6.1.	Miljøbistand	25
6.2.	Finansbistand	27
6.3.	Ekspertbistand	28
7.	Konklusjon	30

1. Innledning og problemstilling

Framtiden i våre hender utga i 1993 for første gang en rapport med tittelen I-hjelpen: om de fattiges bistand til de rike. Bakgrunnen var – og er – at rike land som Norge årlig gir bistand til land i Sør med bred publisitet, mens overføringene som går i motsatt retning, fra u-land til i-land, er mindre kjente og dårligere kartlagt. Siden 1996 er I-hjelpen fulgt opp av nye utgaver hvert år til i dag, der en som i første utgaven har forsøkt å kvantifisere bistanden Norge mottar fra Sør. Det er målet også for årets utgave.

I-hjelpen 2005 bygger på fjorårets rapport "Fra fattig til rik", skrevet av John Hille. Struktur og metode er beholdt også i årets rapport, samt analyser og tekst i tilfeller hvor tallmaterialet ikke er endret nevneverdig (Se Hille, 2004).

Med i-hjelp menes generelt gevinsten Norge har av å være ett av flere rike industriland i en verden der fattige utviklingsland har mindre rikdom, makt og forhandlingsstyrke enn oss. I den første utgaven av I-hjelpen, fra 1993 (Hille, 1993), ble det skilt mellom fire hovedkategorier av slik omvendt bistand – hver med et navn som lot seg gjenkjenne fra den offisielle bistandens begrepsverden. Noen av disse begrepene er ikke lenger i så vanlig bruk, men de er beholdt her ettersom de godt beskriver de mulige formene for omvendt bistand. De fire formene er:

1. Varebistand: Mange u-land eksporterer i hovedsak mat, råvarer og/eller enklere industrivarer som tekstiler. Disse omsettes på verdensmarkedet til stadig lavere priser, delvis på grunn av at kjøperne har større forhandlingsstyrke enn selgerne, og delvis fordi i-land har etablert handelshindringer som ikke bare begrenser mengdene u-land kan få solgt, men også prisene de kan oppnå². Handelshindringene er blant annet knyttet til i-landenes ønske om å beskytte egen jordbruksproduksjon og industri, men begrunnes på ulike måter. Synkende priser sparer importland, deriblant Norge, for store summer årlig.
2. Finansbistand: U-land betaler årlig flere milliarder kroner i renter og avdrag på lån fra vestlige kredittinstitusjoner. Tilbakebetaling av lån er ikke urimelig i seg selv – de fleste utviklingsland har et reelt lånebehov og mange lån er både gitt og tatt opp på et redelig og rimelig grunnlag. Andre lån er derimot tatt opp på et illegitimt grunnlag, for eksempel av regimer som ikke representerte landets befolkning, men som likevel ble møtt med stor velvilje av lånegivere i rike land. Pengene ble da ofte brukt til uproduktive formål, i verste fall videreført til private sveitsiske bankkonti. At land likevel kan tvinges til å betale tilbake på slike lån, er et uttrykk for skeive maktforhold i verden.
3. Ekspertbistand: Generelt er utdanningsnivået lavere i u-land enn i i-land. Blant immigranter som flytter fra u-land til i-land, er derimot utdanningsnivået markant høyere enn gjennomsnittet i hjemlandene – det foregår med andre ord en "hjerneflukt". Den skyldes i stor grad at rikdommen og derav utsiktene til inntekt er større i i-land. Dermed går sårt behøvde mennesker med kostbar utdanning tapt for u-land, mens i-land kan ta imot velutdannede immigranter, uten å måtte bære investeringsutgiftene.
4. Miljøbistand: U-land bærer ofte store kostnader som mottakere av langtransporterte forurensninger fra i-lands industri og forbruk. Et eksempel er CO₂-utslipp som fører til en global oppvarming av atmosfæren og som overveiende tilføres atmosfæren av i-land. Det at i-land forurenser mest, henger sammen med at de er rikere og derav har et høyere forbruk. Når det fattige flertallet likevel må ta det meste av skadene og uforholdsvis stor del av kostnadene, er dette altså en form for i-hjelp.

I den første utgaven av "I-hjelpen" ble alle de fire nevnte formene for bistand drøftet, og kvantifisert så langt det lot seg gjøre. Denne utgaven omhandler i overveiende grad varebistand og miljøbistand. For varebistanden er det hentet inn ny statistikk og foretatt beregninger av denne. Videre er nye opplysninger samlet inn for å forklare eventuelle endringer i datamaterialet.

² Årsakene til prisfall på tre viktige varegrupper – kaffe, te og kakao – er tema for rapporten "Hvorfor faller prisene?" som er under utarbeidelse.

Miljøbistanden er oppdatert med ferske tall der dette har vært tilgjengelig, og beregnet etter samme metode som anvendt i tidligere rapporter. Kapitlet er også, i likhet med kapitlet om finansbistand, tilføyd mindre teoretiske drøftinger. I mangel på nyere statistikk for de to øvrige formene for bistand, nemlig ekspertbistand og finansbistand, inneholder årets omtale med mindre unntak bare korte sammendrag av fjorårets tekst (Hille 2004).

I fjorårets utgave ble det foretatt en revisjon av beregningsgrunnlaget for varebistanden, som ellers i store trekk har vært uendret siden 1993. Revisjonen gjaldt både utvalget av varer som lå til grunn for beregningene og utvalget av eksporterende land som for rapportens formål defineres som "utviklingsland". Revisjonen viste ubetydelige forskjeller mellom nytt og gammelt land- og vareutvalg og en rimelig sammenligning mellom fjorårets rapport og tidligere rapporter kunne derfor gjøres. Beregninger for 2004 er gjennomført med samme reviderte land- og vareutvalg som ble brukt i fjor.

Det forekommer i denne rapporten et antall henvisninger til tidligere utgaver i rapportserien, som siden første utgave i 1993 har vekslet noe mellom titlene "I-hjelpen" og "Fra fattig til rik".

Rapportens overordnede problemstilling er: Hvor stor var I-hjelpen til Norge i 2004, i form av varebistand og miljøbistand? Problemstillingen avgrenses nærmere i kapitel 3 hva gjelder varebistand, og i avsnittet om miljøbistand i kapitel 6.

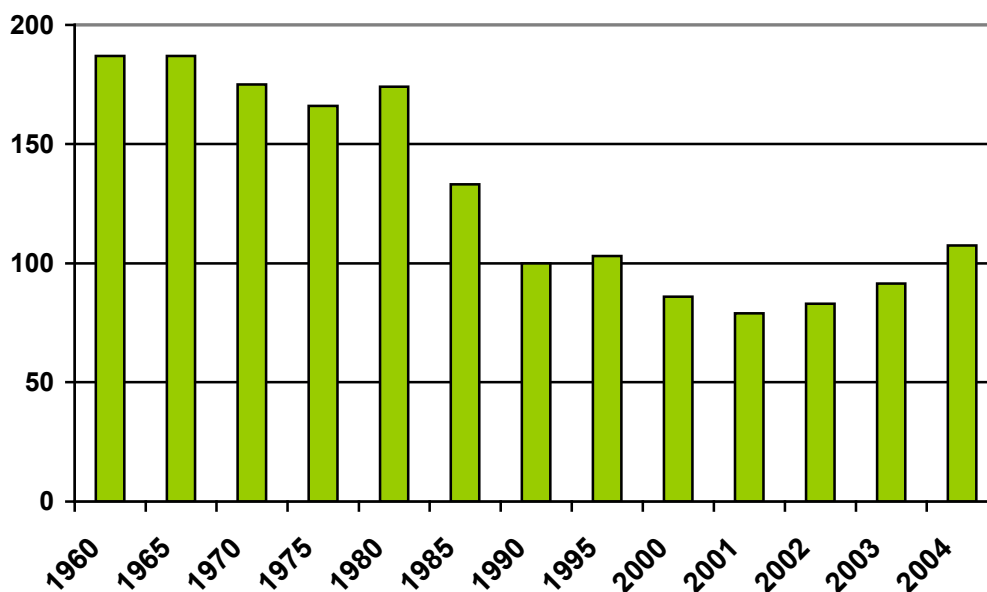

2. Bakteppe for varebistanden

2.1. Prisutviklingen for råvarer – og deres betydning for u-land

Realprisene på råvarer og halvfabrikata, som eksporteres i større omfang av utviklingsland enn i-land, har falt betydelig i perioden etter 1980. Figur 2.1 viser utviklingen i prisene på 31 typiske varer som eksporteres fra lav- og mellominntektsland, sammenlignet med prisene på industrivarer fra fem ledende industriland. Olje og andre energivarer er ikke med i utvalget.

Det framgår her at råvarenes bytteverdi mot industrivarer fra i-land ikke endret seg vesentlig mellom 1960 og 1980. Det var riktignok enkelte år i løpet av denne perioden der det var større utslag, for eksempel 1974, da den første "oljekrisen" førte med seg et forbigående kraftig prishopp også på andre råvarer. Etter 1980 ser vi derimot en helt annen utvikling – en kraftig fallende trend. Denne trenden snudde dog i 2002: de tre siste årene har indeksen steget noe og verdien i 2004 utgjorde rundt 60 % av nivået i 1980.

Figur 2.1. Utvikling i realprisene på 31 viktige råvarer som eksporteres fra Sør til Nord, 1960-2004. Energivarer (kull, olje og gass) er ikke med. Indekstall, 1990=100³.

Prisstigningen som vises i figur 2.1 kan imidlertid være noe overdrevet. Prisindeksen for industrivarer som råvareprisene måles mot, omfatter nemlig ikke all eksport av slike varer, bare den fra USA, Japan, Storbritannia, Frankrike og Tyskland. De viktigste produsentene av industrivarer som mangler er resten av landene i EU og nyindustrialiserte land i Øst-Asia.

I rapporten "Handel og utvikling 2005" fremholder FNs organisasjon for handel og utvikling (UNCTAD, 2005a) sterk økonomisk vekst i Kina og India som en vesentlig del av forklaringen til økende råvarepriser. Det understrekes i samme rapport at økende import av råvarer til disse to landene i seg selv sannsynligvis ikke er nok til å etablere enn permanent invertering av nedadgående råvarepriser på lang sikt.

Under normale forhold fører en oppgang i prisen på olje til en umiddelbar oppgang, eller stopp i fall, i prisen på råvarer. Dette skyldes en lav elastisitet i etterspørsel i de fleste ledd av produksjonen. En videre konsekvens er at arbeidere søker høyere lønn for å øke sin kjøpekraft, noe som på lengre sikt kan bidra til å øke prisene ytterligere, med påfølgende risiko for økende inflasjon. Oppgang de siste

³ Kilde: Verdensbanken, World Development Indicators 2001, tab. 6.4: Primary Commodity Prices, http://www.worldbank.org/data/wdi2001/pdfs/tab6_4.pdf (tall til og med 2000) og World Development Prospects, "Pink sheet" for juni, 2005, på <http://www.worldbank.org/prospects/pinksheets/pink1004.htm>.

årene i prisen på olje har imidlertid hatt en mindre effekt enn det oljekrisen på 1970-tallet hadde. Det forklares med at utviklingen har skjedd mer gradvis; at man hadde innsikt i at økningen kunne komme og hvilke konsekvenser det kunne ha; og sist men ikke minst at økningen målt i dagens priser da var mer betydningsfulle enn antydning i nominelle tall (UNCTAD, 2005a).

Den økonomiske veksten i Kina, og til dels i India, har gjort landene til betydelige råvareimportører. I løpet av de tre siste årene har valutaen til det tyngstveiende av landene som er med i grunnlaget for indeksen – USA – falt markant i kurs, mens både Euro og en del østasiatiske valutaer har steget (Norges Bank 2005a). Indeksen kan derfor være påvirket av et noe overdrevet prisfall på industrivarer på verdensmarkedet fra 2002 til 2004.

Reelt fallende råvarepriser dominerer – til tross for en mindre prisstigning i senere tid – bildet etter 1980. Årsakene til denne utviklingen er mange, og kan variere etter hvilke råvarer som betraktes. Årsakene til det langsiktige prisetallet på noen av de økonomisk viktigste råvarene er emne for FIVH-rapporten "Hvorfor faller prisene" og skal derfor ikke utdypes mer inngående her.

Råvarer, som både i Verdensbankens indeks og i den kommende drøftingen omfatter både matvarer og halvfabrikata dominerer likevel fortsatt eksporten til majoriteten av de fattigste utviklingslandene. For land i Afrika sør for Sahara er det oftest snakk om 75-90 % av eksporten. I Latin-Amerika spiller de også en svært stor rolle (42 % av Brasils eksport, 52 % av Perus, 78 % av Chiles, 50 % av Argentinas og 89 % av Cubas – for å nevne noen av de landene der energivarer ikke spiller en dominerende rolle⁴) (UNCTAD, 2005b tab. 4.1).

For fattige land i Asia, som ofte besitter mindre ressurser egnet for jordbruksproduksjon og eksport, eller som mangler store mineralforekomster, er bildet noe annerledes. For flere av disse er tekstiler og bekledningsartikler de viktigste eksportartiklene. I 2001 utgjorde for eksempel industrivarer 93 % av Bangladesh' eksport, hvorpå tekstiler og bekledningsartikler utgjorde hele 81 % av dette (EPBB, 2005). Tekstiler og bekledningsartikler utgjorde i 2001 23,5 % av eksporten fra det Verdensbanken og UNCTAD kaller "lavinntektsland", altså de fattigste u-landene, og var ved siden av råvarer den klart viktigste gruppen eksportvarer fra disse landene. De to gruppene er følgelig brukt som grunnlag for beregningene av varebistanden.

Så vidt vites har ingen utviklet en indeks som viser den globale utviklingen i prisene på tekstiler og bekledningsartikler sammenlignet med andre ferdigvarer. Tall vi her skal presentere, og som bygger på priser ved import til Norge, kan imidlertid tyde på at utviklingen etter 1980 har visse likheter med den vi har sett for råvarer frem til og med 2001. Det er liten grunn til å tro at utviklingen i importprisene til Norge skiller seg særlig fra de som gjelder andre i-land. Norge er en typisk "pristaker" i dette som i de fleste andre markeder.

2.2. U-lands andel i norsk import

Utviklingslands eksportinntekter avhenger selvfølgelig ikke bare av prisene de oppnår for varene sine, men også av mengdene de får eksportert.

Norge har tradisjonelt ikke vært blant deres beste kunder, om vi vurderer dette ut fra andelen av landets samlede import som hentes fra u-land. Noen av grunnene til det er ganske enkelt geografiske og historiske. Norge er, med unntak for Canada, Island og kanskje Finland, rett og slett det rike landet i verden som har størst avstand til nærmeste u-land, noe som kan forklare en manglende historisk tradisjon for handel med disse. Vi har heller ikke de historiske og språklige båndene til utviklingsland som ligger i at noen land er tidligere kolonimakter.

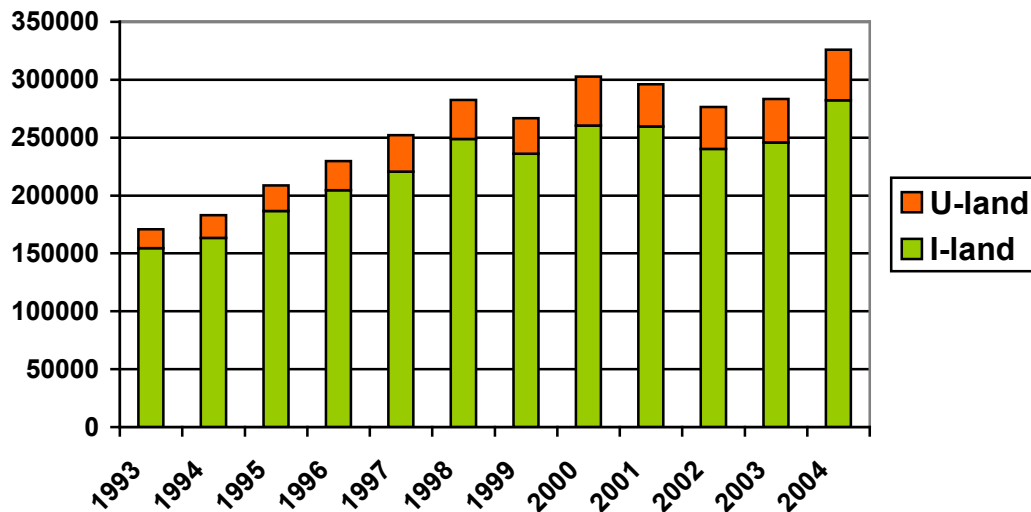
Andre årsaker ligger i næringsstruktur og handelspolitikk. Norsk vareimport består hovedsakelig av industrielle ferdigvarer. For en del råvarer og halvfabrikata som andre rike land importerer i stort omfang fra u-land, er vi ikke kunder men tvert imot en konkurrerende eksportør. Det gjelder mest opplagt olje og gass, men også kull og diverse metaller og mineraler. Når det gjelder matvarer som kan produseres i Norge, begrenses importen av ekstremt høye tollmurer. Bare de minst utviklede landene (MUL-land) er unntatt fra disse – noe som er av begrenset praktisk betydning ettersom få MUL-land har varer å selge som konkurrerer med norsk jordbruk. I den grad de har det, kan også

⁴ Tallene gjelder 2003, med unntak av Argentina og Cuba (2001), og er eksklusive energivarer.

tekniske handelshindringer – i form av norske veterinære og plantesanitære bestemmelser – utgjøre en hindring.

I 2002 kom 25,8 % av i-lands import fra utviklingsland, ifølge statistikk fra UNCTAD. Her er land i den tidligere Sovjetblokken inkludert blant i-land, både som eksportører og importører, selv om de opptrer som en egen, tredje gruppe i UNCTADs standardtabeller. Holdes energivarer utenfor, var u-lands andel av i-lands import 21,6 % (UNCTAD, 2005b tab. 3.1 og 3.2).

Figur 2.2. Utvikling i norsk vareimport, fordelt på landgrupper. Millioner løpende kroner (i-land inkluderer her Øst-Europa)⁵.

Som fig. 2.2 viser, er u-lands andel av Norges import betydelig mindre, selv om den har vært svakt stigende gjennom de siste 10 årene. I 2004 utgjorde den 15,5 % av den samlede importen, mot 9,7 % i 1993. Mye av denne økningen skyldes Kina, som sto for 1,8 % i 1993 og 5 % i 2004. En betydelig men noenlunde stabil andel skyldes de fire østasiatiske "tigrene" Sør-Korea, Taiwan, Hong Kong og Singapore (2,7 % i 2004). For alle utviklingsland utenom disse fem, har andelen økt fra 4,8 % i 1993 til 5,7 % i 2004⁶.

⁵ Kilde: Statistisk sentralbyrå, Månedstatistikk for utenrikshandelen, Endelige tall for de enkelte årene, tabellen "Samhandelen med de enkelte land" for hvert enkelt år, på <http://www.ssb.no/emner/09/05/muh/>.

⁶ Kilde: Som for figur 2.2.

3. Varebistand: Data og metode

3.1. Data

FIVH startet med beregninger av i-hjelp i 1993, og beregningene av varebistanden gjaldt da året 1991. Varebistanden ble da definert som den fordelten Norge hadde av at varer fra u-land hadde blitt reelt billigere siden 1980. Året 1980 ble valgt som basisår fordi realprisene på råvarer, jordbruksvarer og tekstiler på verdensmarkedet det året lå nær gjennomsnittet for hele perioden 1960-1980 (se også figur 2.1). Det ble med andre ord ikke anvendt noen "tidløs" definisjon av varebistanden – beregningen gjaldt Norges gevinst av at prisene hadde falt fra det som gjennom et par tiår hadde framstått som normale nivåer.

Realprisendringen på importvarer fra u-land i perioden etter 1980 ble beregnet ved å sammenholde prisutviklingen på disse varene med utviklingen i prisindeksen for førstegangsomsetning innenlands. Det vil litt forenklet si at inflasjonen måles i engrosleddet. I beregningene valgte man å inkludere alle råvarer og jordbruksvarer der den årlige importen fra u-land oversteg 10 mill. kroner i 1991, samt industrivarene klær, sko og tekstiler. Samlet utgjorde disse varene i 1991 nærmere 60 prosent av Norges import fra u-land, når brukte skip og olje ble holdt utenfor.

Denne beregningsmåten ble i store trekk fulgt også i senere utgaver av I-hjelpen, og året 1980 er beholdt som basisår i alle senere utgaver, inkludert denne. Fram til 2003 ble det bare gjort et fåtall endringer i vareutvalget. Utviklingen etter 1991 har imidlertid medført at vi nå importerer betydelige mengder av en rekke kategorier av jordbruksvarer og andre råvarer fra u-land, der importen var null eller ubetydelig i 1991. Dette ble det tatt hensyn til i fjorårets utgave ved at vareutvalget ble betydelig utvidet. Det er gjort nærmere rede for revisjonen nedenfor.

I utgavene fra 1995 og framover har importvolumet av ulike varer fra u-land, og gjennomsnittsprisen på hver enkelt vare, vært presist angitt i følge separate statistikkutkjøringer fra Statistisk sentralbyrå. I den første utgaven ble det basert på publisert statistikk, noe som betydde at andelen av den samlede importen av enkelte varegrupper som kom fra u-land måtte anslås. Prisene i 1980 og 1991 ble antatt å være like gjennomsnittspriser på importerte mengder av de aktuelle varene (inkludert import fra i-land, der det forekom). Det er disse 1980-prisene som er lagt til grunn i alle senere utgaver, og som også blir lagt til grunn i denne. For de fleste og viktigste av varene i utvalget gjelder til enhver tid en noenlunde ens verdensmarkedspris.

For å beregne i-hjelpen, er følgende informasjon nødvendig:

- Statistikk over importert mengde av alle aktuelle varegrupper fra u-land i gjeldende år, og importverdien (har en både verdi og mengde, kan gjennomsnittsprisen beregnes).
- Priser på de samme varene i 1980.
- Prisindeks for førstegangsomsetning innenlands, med basisår 1980.

3.2. Begrepsdefinisjoner

- U-land: Til og med 2003-utgaven fulgte I-hjelpen den definisjonen av utviklingsland som Statistisk sentralbyrå til enhver tid brukte i sin utenrikshandelsstatistikk. Denne var nesten, men ikke nøyaktig, uendret gjennom den aktuelle perioden. Den omfatter i dag alle land i Afrika unntatt Sør-Afrika; alle land i Asia unntatt Japan, de asiatiske delene av Tyrkia og av det tidligere Sovjetunionen; alle land Amerika unntatt USA, Canada og Grønland; alle land i Oseania unntatt Australia og New Zealand; og endelig to land/områder i Europa, nemlig Malta og alle statene i det tidligere Jugoslavia. I 2003-utgaven er likevel avgrensningen endret ved å regne Sør-Afrika med til utviklingslandene, mens Malta, det tidligere Jugoslavia og Israel ikke regnes med til denne gruppen. Den nye definisjonen – som brukes også i årets rapport – er dermed noe mer geografisk avrundet ved at hele Afrika regnes med, men derimot ingen land i Europa. Det bør likevel påpekes at både den nye og den gamle definisjonen inkluderer noen forholdsvis rike land – i første rekke oljeeksportører og nyindustrialiserte land i Øst-Asia – mens de omvendt utelukker noen svært fattige land, i første rekke tidligere sovjetrepublikker.

- Prisindeks for førstegangsomsetning innenlands⁷ : Indeksen måler den gjennomsnittlige prisutviklingen for alle varer ved førstegangsomsetning i norsk marked – både varer fra norske produsenter og importvarer.
- Ideell pris: Ideell importpris – den prisen per vareenhet som norske importører hadde betalt i 2004, dersom importprisen siden 1980 hadde økt parallelt med prisindeksen for førstegangsomsetning, altså med den generelle prisstigningen på varer i Norge.
- Reell pris: Reell importpris – den faktiske prisen importører betalte i 2004.
- Realprisutvikling: Prisutviklingen for en vare korrigert for den generelle prisutviklingen (ikke løpende priser).

3.3. Metode

Metoden går hovedsaklig ut på å beregne forskjellen mellom reell og ideell prisutvikling på hver enkelt vare i perioden fra 1980 til gjeldende år, som her er 2004, og multiplisere denne med den importerte mengden av varen. Den ideelle prisen for 2004 finner man ved å multiplisere prisene man observerte i 1980 med prisindeksen for førstegangsomsetning innenlands (1980-2004). Den reelle prisen for 2004 er den faktiske prisen norske importører betalte for å importere varen fra u-land dette året. Hvis den reelle prisen på en u-landsvare er lavere enn den ideelle prisen, har varens realpris sunket. Med andre ord: varen er billigere i år 2004 enn 1980, når prisen sammenlignes med prisen på alle andre varer som ble omsatt for første gang i Norge (importvarer eller varer fra norske produsenter). Norge har i så fall mottatt i-hjelp.

Den overnevnte metoden er brukt for råvarer, her definert som jordbruksvarer, skogsprodukter, mineraler og metaller. Tekstiler, klær og fottøy er derimot sammensatte varegrupper, der det ikke gir mening å beregne kilopriser. Her er det derfor brukt en annen beregningsmetode, der utviklingen i faktisk pris bygger på Statistisk sentralbyrås egne prisindekser for importen av disse varegruppene.

Formlene for beregning av varebistanden er altså forskjellige for disse to varegruppene. Vi skiller mellom Gruppe 1 som omfatter råvarer, og Gruppe 2 som omfatter tekstiler og bekledningsartikler.

3.3.1. Gruppe 1: Råvarer

Ved å multiplisere importprisen for 1980 på en vare med indeksen for førstegangsomsetning innenlands (perioden 1980-2004) finner man hva denne varen ville kostet i 2004 dersom varen hadde hatt samme prisutvikling på det norske markedet som alle andre varer (ideell pris). Differansen mellom den ideelle og den reelle importprisen for 2004 forteller om varen har økt eller sunket i pris over tid (fra 1980 til 2004) sammenlignet med alle andre varer; med andre ord om det har vært en negativ eller positiv realprisutvikling på varen. Dette kan uttrykkes med formelen:

$$I_j = [(P_{80j} * i) - (P_{04j})] * M_j$$

der

I_j = I-hjelp for varegruppe j.
 P_{80j} = Gjennomsnittspris på en enhet av varegruppen j i 1980
 i = Prisindeks for norsk innenlands førstegangsomsetning i 2004 der 1980 er basisår.
 P_{04j} = Løpende gjennomsnittlig importpris for varegruppen j i 2004, ved import fra u-land.
 M_j = Samlet norsk importmengde av varegruppen j fra u-land i år 2004.

⁷ I motsetning til for eksempel konsumprisindeksen som måler prisutviklingen for varer og tjenester som kjøpes av husholdninger.

3.3.2. Gruppe 2: klær, sko, gulvbelegg og tekstiler

I-hjelpen for Gruppe 2 er beregnet ved å finne differansen mellom prisindeks for førstegangsomsetning innenlands (som for Gruppe 1) og prisindeksen for de importerte varene (kjedet tilbake til 1980⁸). Dersom prisindeksen på førstegangsomsetning innenlands har økt mer enn prisindeksen på varene i vårt vareutvalg, betyr dette at varene i vårt vareutvalg har hatt en svakere prisutvikling enn gjennomsnittet for førstegangsomsatte varer på det norske markedet. De har reelt sett blitt billigere. Denne differansen, uttrykt som prosent av importprisindeksen, forteller hvor mye mer man skulle betalt for varene i 2004 om de ikke hadde falt i realpris. Ved å multiplisere den prosentvise forskjellen med importprisen for 2004, får man et uttrykk for i-hjelpen for varene gruppe 2. Dette kan uttrykkes ved følgende formel:

$I_j = (i/i_j - 1) * V_j$ <p>der</p> <p>$I_j =$ I-hjelp for varegruppen j</p> <p>$i =$ Gjennomsnittlig prisindeks for norsk innenlands førstegangsomsetning hvor 1980 er basisår</p> <p>$i_j =$ Importprisindeks for varegruppen j i 2004 (1980=100), beregnet ved kjeding av indekser.</p> <p>$V_j =$ Importverdi for varegruppen j fra u-land i 2004.</p>

Det finnes ikke egne prisindekser for importen av tekstiler med variabler fra ulike landgrupper. Det innebærer at importprisindeksene her reflekterer prisutviklingen på all norsk import av den aktuelle varegruppen – inkludert den delen som måtte komme fra i-land. Resultatet blir gyldig i den grad prisene eksportører i u-land får, har utviklet seg parallelt med gjennomsnittet for alle eksportører og vil kommenteres ytterligere nedenfor.

⁸ Kjeding av indekser: fordi SSB har skiftet basisår i løpet av perioden er det nødvendig å kjede indeksene tilbake til 1980.

4. Begrensinger ved metoden for beregning av varebistanden

4.1. Vurdering av metode

I kapittel 5 er Norges gevinst beregnet ved at vi i 2004 kunne kjøpe råvarer, tekstiler og bekledningsvarer fra utviklingsland til i gjennomsnitt betydelig lavere realpriser enn dem som gjaldt i 1980. Det må understrekes at det innebærer for eksempel ikke uten videre at land i Sør opplever summen av mengde- og verdiendringer i deres eksport til Norge som et like stort tap.

Som mål på Norges gevinst ved at varer fra Sør har blitt billigere, har imidlertid metoden vi bruker flere begrensninger. Det finnes selvsagt alternative beregningsmetoder men, stilt overfor flere mindre-enn-perfekte muligheter, har vi truffet noen valg som er begrunnede, men der andre valgmuligheter også kunne ha blitt lagt til grunn. Alternative beregningsmåter hadde trolig gitt et riktigere bilde fra noen synsvinkler, samtidig som de var mer tvilsomme fra andre.

Begrenset vareutvalg

Vareutvalget omfatter i prinsippet bare råvarer eksklusive energivarer, samt tekstiler og bekledningsartikler, som i dag bare utgjør 41 % av vår import fra Sør målt i verdi. I praksis er det noe snevrere, ettersom varer som det ble importert for mindre enn 10 mill. kr. av både i 1991 og i nytt vareutvalg (anvendt i 2003 og 2004) er utelukket, og andre varer er utelukket av særlige grunner.

Årsakene til avgrensningen er også kommentert i kapittel 5: blant annet at det fortsatt er disse varene som dominerer i importen fra de fattigste landene i Sør, og at det er betydelige praktiske problem knyttet til det å sammenlikne prisutviklinga over tid for en del av de industrivarene som importeres fra Sør (eller fra Nord). Det kan være at et vareutvalg som omfattet flere industrivarer hadde ført til et lavere totaltall for varebistanden, eller at det hadde ført til et høyere.

Import via tredjeland

En del varer med opprinnelse i u-land importeres til Norge via andre i-land. Dette har vi forsøkt å korrigere for med hensyn til de fire råvarer der forholdet trolig har størst betydning relativt til den totale importen av varene, nemlig sukker, te, kakao og pepper. Slik indirekte import forekommer likevel også for flere andre varegrupper. Noen varers positive (som tilfellet oftest er) eller negative bidrag til varebistanden kan være litt undervurdert. Det omvendte er i prinsippet også mulig – det vil si at varer som i importstatistikken figurerer som importerte fra utviklingsland, har sin egentlige opprinnelse i i-land. Det siste antas likevel å være svært sjeldent i praksis for de varene som faktisk inngår i vårt utvalg. Det hadde vært et større problem med henhold til sjømat, som er holdt utenfor utvalget blant annet av den grunn.

Et annet problem er at korreksjoner for indirekte import bare blir omtrentlige, da vi ikke har opplysninger om hvordan tap ved prisfall, alternativt gevinster ved prisøkning, er fordelt mellom opprinnelsesland og mellomledd.

Prisnivået kan påvirke mengden som importeres

I denne studien beregnes varebistanden på basis av importvolumet i siste år. Det er imidlertid rimelig å anta at den importerte mengden av noen varer påvirkes av prisen, slik at høyere realpriser hadde ført til mindre import. Hvis vi forsøkte å korrigere for slike effekter ville i-hjelpen blitt mindre, ettersom realprisen for de fleste varene har falt siden 1980. Det bør samtidig påpekes at denne effekten er svak for en del av de varene vi betrakter. Det gjelder spesielt varer i Gruppe 1, deriblant to viktige – kaffe og alumina. Norges kaffeimport har i nesten hele perioden siden 1980 ligget nokså konstant omkring 40.000 tonn årlig, uansett store svingninger og et langsiktig kraftig fall i prisen. De aller siste årene har det til og med vært en svak nedgang i importen, igjen til tross for fortsatt prisfall. Aluminiumsindustrien har hele tiden produsert ved tilnærmet full kapasitet, hvilket vil si at svingninger i prisen på råvaren i alle fall har liten kortsiktig effekt. Det er likevel sannsynlig at en

vedvarende høy pris på alumina på verdensmarkedet hadde ført til noe mindre vekst i etterspørselen etter aluminium, mindre ekspansjon i den norske industrien og dermed mindre import av alumina.

Gevinster kan oppveies av tap

Enkelte av varene i Gruppe 1 importeres så å si utelukkende som innsatsvarer til norsk industri som konkurrerer utenlands. Dette gjelder i første rekke massevirke, alumina, manganmalm, nikkematte, sinkmalm, fosfat og bariumsulfat. Når prisene på disse faller, kan det bidra til, eller tvert imot skyldes, at prisene på de halvfabrikatene som den norske industrien framstiller av råvarene, også faller på verdensmarkedet. Det er dermed ikke gitt at en økning i i-hjelpen med hensyn til disse varene innebærer en tilsvarende nasjonaløkonomisk gevinst for Norge. Derimot vil den innebære et tap for råvareeksportørene, og gevinst for sluttforbrukerne av halvfabrikatene, som i hovedsak befinner seg i andre i-land.

Når det gjelder den av disse råvarene som teller mest i varebistanden, nemlig alumina, har vi sett nærmere på forholdet mellom importprisen og prisen Norge oppnår ved eksport av aluminiummetall. Forholdet er langt fra konstant – siden 1980 har prisen per tonn eksportert aluminium variert mellom seks og elleve ganger prisen per tonn importert alumina. Selv om det kan være store svingninger mellom ett år og det neste, viser imidlertid dette tallet en langsiktig stigende tendens. Sammenlikner vi de to prisene gjennom femårsperioden nærmest vårt basisår (1978-82) og gjennom de siste fem årene, får vi de resultatene som er vist i tabell 4.1.

Tabell 4.1: Priser på alumina ved import til Norge og på aluminium ved eksport fra Norge, 1978-82 og 2000-04⁹.

År	Eksport aluminium 1000 tonn	Eksport aluminium mill. kr.	Aluminium -pris. 1000 kr/tonn	Import alumina, 1000 tonn	Import alumina, mill. kr.	Aluminapris 1000 kr /tonn	Aluminiumpris/ Aluminapris
1978	687	4127	6,01	1197,8	1010	0,84	7,12
1979	631	4527	7,18	1165,3	1030	0,88	8,12
1980	587	5128	8,73	1441,9	1603	1,11	7,86
1981	592	5096	8,61	1208	1109	0,92	9,38
1982	614	4959	8,08	1109	1476	1,33	6,07
Snitt 1978 - 1982			7,72			1,02	7,59
2000	1272	20649	16,24	2034	3756	1,85	8,79
2001	1297	21417	16,51	1977	3527	1,78	9,26
2002	1343	18698	13,92	2062	3032	1,47	9,47
2003	1592	20661	12,98	2267	3062	1,35	9,61
2004	1725	23771	13,78	2629	4132	1,57	8,78
Snitt 2000 - 2004			14,46			1,56	9,3

⁹ Kilde: 1978-82: Statistisk sentralbyrå, Utenrikshandelsstatistikk, Hefte II for de respektive år. 2000-2004, tall for aluminium: Statistisk sentralbyrå, Månedstatistikk over utenrikshandelen, Eksport: grupper etter SITC, <http://www.ssb.no/muh/mu2004/tab11-01.html> (for 2004, og tilsvarende tabeller for tidligere år). 2000-2004, tall for alumina: Månedstatistikk over utenrikshandelen, Import: utvalgte vareposter etter SITC, <http://www.ssb.no/muh/mu2004/tab10-01.html> (for 2004, og tilsvarende tabeller for tidligere år). Aluminium = gruppe 684 i SITC-klassifikasjonen, som omfatter aluminium i form av blokker, stenger, plater, tråd og rør, men ikke videre bearbeidet. Alumina = post 285.20 i SITC-klassifikasjonen.

I den første perioden fikk Norge altså i gjennomsnitt betalt 7,6 ganger mer for ett tonn aluminium enn vi ga for ett tonn av råvaren – mens vi i den siste perioden fikk betalt i gjennomsnitt 9,3 ganger mer, og i 2004 8,8 ganger mer. Dersom aluminaprisen i 2004 hadde vært den samme i forhold til aluminiumprisen som den var i 1978-82, måtte vi ha betalt vel 877 mill. kr. mer for aluminaimporten i 2004 enn vi faktisk gjorde. Omvendt: dersom aluminiumprisen hadde vært den samme i forhold til aluminaprisen som den var i 1978-82, hadde vi fått 3,4 milliarder mindre betalt for aluminium som vi eksporterte i 2004, enn vi faktisk gjorde. Den beregnede varebistanden knyttet til alumina ligger til sammenlikning på 2,1 mrd. kr.

I dette konkrete tilfellet kunne altså andre betrakningsmåter ha ført enten til høyere eller lavere tall for Norges gevinst ved endrede prisforhold. Når vi i alle utgaver av I-hjelpen har valgt å regne med råvarer som importeres til Norge for videre bearbeiding av eksportindustrien, er det imidlertid ut fra en mer overordnet betraktning. I den grad den norske industrien "videresender" reduserte råvarepriser til andre i-land, i form av lavere priser på metaller og andre halvfabrikata som den norske industrien framstiller av råvarene, så er det andre i-land som i siste instans nyter godt av varebistanden (eller en del av den). Men dette har også en motpost. Vi importerer mange halvfabrikata og ferdigvarer fra andre i-land, som er billigere enn de ellers hadde vært fordi de er laget av råvarer fra Sør, som har sunket i realpris siden 1980. Å forsøke å beregne denne indirekte varebistanden til Norge ville kreve en svært omfattende innsats, og det er heller ikke gjort. Den kan være både større og mindre enn den varebistanden andre i-land mottar indirekte via Norge. Siden det i praksis ikke er mulig å beregne de indirekte strømmene i begge retningene, har vi valgt å se bort fra dem og i stedet fokusere på den direkte varebistanden til Norge.

Alle varene i Gruppe 2, og de fleste i Gruppe 1, importeres derimot helt overveiende til sluttforbruk av norske husholdninger, eller (i færre tilfeller) som innsats til hjemmemarkedsorientert industri. De berøres derfor i liten grad av dette momentet.

4.2. Vareutvalg

Vareutvalget ble i fjorårets I-hjelpen utvidet for å inkludere endringer i vareutvalget i handel mellom u-land og i-land. Utvalget fra 2003 er beholdt også i årets utgave da det har forekommet ubetydelige endringer i handelsmønsteret – samt for å kunne gjøre en presis sammenlikning mellom de to respektive årene.

Som nevnt i kapitel 3, har det i alle utgaver av I-hjelpen vært fokusert på to grupper av varer: råvarer (jordbruks- og skogbruksprodukt, mineraler og metaller) og tekstil- og bekledningsvarer (tekstiler, klær og fottøy). Det ble fra starten valgt å fokusere på det som kunne regnes som typiske u-landsvarer. Disse sto da også for to tredjedeler av Norges import fra Sør i 1991, og de varene som faktisk inngikk i I-hjelpens utvalg sto for 60 %.

Én kategori av råvarer, nemlig energivarer – der olje er den dominerende i internasjonal handel – er bevisst holdt utenfor. Dette ut fra det resonnementet at Norge er en stor netto eksportør av olje. I den grad svingninger i oljeprisen rammer u-land, rammer de også Norge og omvendt.

Definisjonen av "råvarer" ble ellers trukket slik at matvarer ble inkludert også om de var bearbeidet; skogsprodukt inkluderte tilskåret tømmer, men ikke papir og andre varer fra treforedlingsindustri; og mineraler inkluderte, for malmenes del, alt fram til metall i ikke videre bearbeidde former. Dette tilsvarer en avgrensning av råvarer ("primary commodities") som ofte brukes i internasjonale oppstillinger, blant annet hos FNs organisasjon for handel og utvikling (UNCTAD).

I 2004 utgjorde råvarer, samt tekovarer og fottøy om lag 41 % av importen fra u-land, regnet i verdi, og basert på Statistisk sentralbyrås avgrensning av u-land (SSB 2005a).

Det henger til dels sammen med at prisene på mange av disse varene har falt, men også med en sterkt økende import av andre industrivarer enn tekovarer og fottøy; særlig fra Kina og andre land i Øst-Asia. Følgelig ble det til 2003-utgaven av I-hjelpen vurdert om vareutvalget burde utvides til å omfatte flere av disse. Vi valgte likevel ikke å gjøre det, av flere grunner. For det første er disse varene så mange og heterogene at det ikke bare ville by på en svært på en svært omfattende regneoperasjon, men enkeltposter i handelsstatistikken kan også omfatte varer som i virkeligheten er lite sammenlignbare. For det andre forandrer varenes antall og egenskaper seg ofte raskt – med forbrukerelektronikk som et illustrerende eksempel. Noen av varene som i dag importeres fra Øst-Asia, eksisterte ganske enkelt ikke i 1980, mens andre har endret karakter så sterkt at

prissammenlikninger blir meningsløse (en datamaskin anno 2004 var for eksempel noe helt annet enn en datamaskin anno 1980). For det tredje kan det hevdes at en stor og diversifisert eksport av industrivarer indikerer at et land beveger seg bort fra u-landsstatus. Det er fortsatt råvarer og tekovarer som har størst betydning for de fleste u-land, og for de fattigste områdene i land med en voksende urban industrisektor.

Samtidig er det klart at det i dag er flere råvarer som importeres i stort omfang fra u-land enn tilfellet var i 1991. Derfor ble det gjort en gjennomgripende revisjon av råvareutvalget i fjorårets utgave (for en inngående redegjørelse av revisjonen se: "Fra fattig til rik", FIVH-rapport 05/04) og antall råvaregrupper ble utvidet til 49.

Det opprinnelige utvalget ble for oversiktens skyld avgrenset til varer som Norge importerte for mer enn 10 mill. kr. av fra u-land i 1991. Ved siden av varene som det ble importert for mer enn 10 mill. kr. av direkte fra u-land, kunne det identifiseres seks varer som det ble importert for mer enn denne summen fra i-land og u-land, men der det var åpenbart at omtrent alt hadde sin egentlige opprinnelse i u-land (kakaobønner, kakaosmør og kakao i andre former, samt te og pepper) eller der en andel som svarte til mer enn 10 mill. kr. med opphav i u-land (sukker). Disse varene er følgelig tatt med i beregningen.

Bare fem av de opprinnelige 35 varegruppene ble det importert for mindre enn 10 mill. kr. av fra u-land i 2004 – noe som ikke primært skyldes prisfall, men at selve importvolumet har falt eller at importen nå kommer helt eller hovedsakelig fra i-land. Disse varene ble likevel ikke strøket fra fjorårets utvalg.

Enkelte vareslag er utelatt fra det nye utvalget, til tross for at det ble importert for over 10 mill. kr. av dem i 2003. Det gjelder for det første flere slag fisk, skalldyr og fiskeprodukter. Sjømat er utelatt delvis av samme grunn som energivarer – nemlig at Norge er en stor nettoeksportør både av gruppen som helhet og av noen av varene vi importerer.

Andre varer som er utelatt er ferromangan, magnesium og kobolt. Varene ble utelatt av ulike årsaker: ferromangan ettersom Norge er en stor netto eksportør av denne varen; magnesium som et resultat av at magnesiumimporten i 1980 var ubetydelig og gir en lite meningsfylt utgangspris for denne varen; kobolt fordi Norge er en betydelig eksportør (ofte nettoeksportør) og det faktum at prisen på kobolt var eksepsjonelt høy akkurat i 1980, slik at en beregning av "varebestand" knyttet til akkurat denne varen ville ha blåst tallene opp i urimelig grad (SSB, 2005b).

Årets utvalg inneholder altså imidlertid like mange varegrupper som fjorårets rapport; 49 råvarer og tre grupper av industrivarer, nemlig klær, fottøy og tekstiler.

5. Varebistanden: Beregninger og resultat

5.1. Beregning av varebistanden 2004

Varebistanden for varer importert direkte fra u-land utgjorde over 4,8 mrd. kr. i 2004. Det er en reduksjon på 14,3 % fra 2003, da den utgjorde 5,6 mrd. kr. Nedgangen var nettoresultatet av flere forhold som trakk i ulike retninger:

- Ytterligere oppgang i råvareprisene på verdensmarkedet. Mellom 2003 og 2004 steg 22 av 40 varer som figurerer med positiv importverdi i tabell 5.1. i nominell pris, målt i norske kroner. Dette er i tråd med beregninger utført av Verdensbanken som siden 2001 har registrert en jevn økning i realprisene på 31 viktige råvarer i handelen mellom i-land og u-land – om enn for et noe annet utvalg av råvarer. Kursen på norske kroner, målt ved Norges Banks importveide kursindeks, ble i samme periode svekket med 3 % fra 2003 til 2004 (Norges Bank 2005b), og kan dermed forklare noe av økningen i prisen på importvarer. Det skal imidlertid bemerkes at denne indeksen preges mest av bytteforholdet mot valutaene til de landene Norge importerer mest fra; europeiske land. Et litt mer korrekt bilde av kronens styrke gir kanskje kursutviklingen mot SDR (Det internasjonale pengefondets spesielle trekkrettigheter): etter dette målet ble kronen svekket med 0,5 % under samme periode – en svært moderat endring.
- Fortsatt inflasjon. Prisindeksen for førstegangsomsetning innenlands, som er grunnlaget for beregningen av ideelle priser, økte med 3,2 % fra 2003 til 2004. Dette er en nedgang fra i fjor, men økningen er likevel betraktelig høyere sammenlignet med perioden fra 1990-2002 da indeksen i snitt økte med 1,2 % årlig. En litt svekket kronkurs mot egne handelspartnere bidro som nevnt ovenfor til å øke prisene på andre importvarer. For 19 av 40 varer økte videre den positive differansen mellom ideell og faktisk pris, eller den negative differansen minsket. Det tilsvarer en mindre andel sammenlignet med fjorårets gjennomgang, der 21 av 26 varer på tilsvarende måte forårsaket økning i varebistanden.
- Økt importvolum. Den samlede effekten av volumendringen økte varebistanden med 322 millioner kroner. For 33 av varegruppene ble det importert større volum av i 2004 enn i 2003. Av de varegruppene som slår klart mest ut i tabell 5.1, steg importvolumet av oljefrø, planteoljer, massevirke, alumina og manganmalm kraftig i 2004 og øker følgelig i-hjelpen med til sammen 345 millioner kr. Samtidig falt importen av nikkelmatte og soyabønner drastisk, med henholdsvis 29 % og 17 %. Ser man disse gruppene isolert reduserer volumendringen i de to gruppene varebistanden med til sammen 175 millioner kr. U-landenes markedsandel for nikkelmatte ble redusert med 6 % fra 2003 til 2004 og forklarer noe av fallet i importvolum for denne varegruppen. Fallende importvolum for varegruppene tinn (99 %), sinkmalm (42 %) og melasse (34 %) reduserer i-hjelpen ytterligere med til sammen 78 millioner kr. For de øvrige varene på lista var det enten en beskjeden økning eller nedgang i importert volum fra 2003 til 2004.

For de to varegruppene storfekjøtt og druer kan man observere en langt høyere reell pris enn den ideelle. Når både den negative differansen og importvolumet øker gir dét i dette tilfellet utslag ved at i-hjelpen reduseres med nærmere 50 millioner kr.

Deler av forklaringen til at importvolumet stiger er at handelsmønsteret for disse varegruppene er i endring. Fra 2003 til 2004 økte u-landene sin markedsandel med bortimot 10 % for begge varegrupper (druer; fra 44 % til 51 % og storfekjøtt 51 % til 61 %). At storfekjøtt trekker nedover kan også skyldes at referanseprisen i 1980 er bestemt av at importen da helt overveiende kom fra i-land – muligvis til dumpingpris.

Varegruppene kaffe, tobakk og snittblomster bidrar ytterligere – til tross for relativt stabile importvolum – til en betydelig økning av i-hjelpen og kan forklares med en fallende realpris for disse råvarene. Varebistanden beregnet for gruppen appelsinsaft steg derimot til tross for et redusert importvolum; i dette tilfellet grunnet en sterk økning i differansen mellom ideell og reell pris.

Nedenfor er i-hjelpen som knytter seg til import av råvarer beregnet med revidert vareutvalg fra 2003. Varebistanden knyttet til importen av kakao, te, pepper og sukker, som i hovedsak skjedde via andre i-land, og der fjorårets endringer i vareutvalget ikke har betydning, vises i tabell 5.2.

Tabell 5.1: I-hjelpen for 2004 fordelt på importvarer i gruppe 1.

	Pris 1980, kr/kg	Pris 2004, kr/kg	Ideell pris 2004 (1980-pris x 2,205)	Differanse kr, (C-B)	Import 2004, kg	I-hjelp, kr
	(A)	(B)	(C)	(D)	(E)	(DxE)
Storfe kjøtt	9,85	40,90	21,72	-19,18	4 360 365	-83 631 801
Ris	2,98	4,58	6,572	1,99	16 400 230	32 636 458
Mais	0,864	1,36	1,91	0,55	28 168 508	15 492 679
Sorghum	0,743	0,87	1,64	0,77	31 455 997	24 221 118
Melasse	0,72	0,61	1,59	0,98	50 735 720	49 721 006
Kaffe	22,72	10,87	50,1	39,23	36 485 825	1 431 338 915
Tobakk	19,64	16,07	43,31	27,24	5 958 416	162 307 252
Soyabønner	1,5	2,16	3,31	1,15	373 393 720	429 402 778
Oljefrø u. soyabønner	2,85	3,11	6,28	3,17	8 724 944	27 658 072
Oljefrøkaker	1,07	2,48	2,36	-0,12	48 471 911	-5 816 629
Tropiske planteoljer	3,91	4,01	8,62	4,61	12 303 294	56 718 185
Bananer	2,69	6,42	5,93	-0,49	65 907 753	-32 294 799
Ananas	5,43	8,48	11,97	3,49	4 247 340	14 823 217
Appelsiner	2,6	6,36	5,73	-0,63	6 720 608	-4 233 983
Mandariner	4,31	7,61	9,50	1,89	2 529 981	4 781 664
Epler	3,41	6,57	7,52	0,95	18 370 559	17 452 031
Pærer	3,28	8,7	7,23	-1,47	880 622	-1 294 514
Druer	4,44	16,81	9,79	-7,02	12 377 686	-86 891 356
Mango guava avokado	12,2	13,29	26,9	13,61	2 593 222	35 293 751
Annen frukt	4,75	9,96	10,47	0,51	7 917 731	4 038 043
Nøtter	14,42	26,15	31,8	5,65	2 677 732	15 129 186
Konserv. frukt	5,28	7,38	11,64	4,26	8 377 868	35 689 718
Appelsinsaft	5,97	7,15	13,16	6,01	7 226 724	43 432 611
Annen saft	8,98	5,78	19,8	14,02	1 199 443	16 816 191
Snittblomster	64,69	62,89	142,64	79,75	947 045	75 526 839
Garv. huder	74,8	144,31	164,93	20,62	801 699	16 531 033
Kopra	2,47	-	5,45	-	0	-
Naturgummi	7,02	15,14	15,48	0,34	108 465	36 878
Skåret tropisk tømmer	2,7	13,23	5,95	-7,28	1 645 765	-11 981 169
Kryssfiner av trop. tømmer	2,72	7,98	6,0	-1,98	963 923	-1 908 568
Massevirke	0,236	0,44	0,52	0,08	443 665 278	35 493 222
Fosfat	0,34	-	0,75	-	0	-
Salt	0,18	0,31	0,40	0,09	73 227 245	6 590 452
Bariumsulfat	0,36	0,36	0,79	0,43	129 029 110	55 482 517
Granitt	1,12	1,6	2,47	0,87	11 692 887	10 172 812
Kvartsitt	0,158	0,39	0,35	-0,04	70 458 632	-2 818 345
Alumina	1,11	1,57	2,45	0,88	2 328 035 687	2 048 671 405

Manganmalm	0,34	0,57	0,75	0,18	1 108 610 270	199 549 849
Krommalm	0,33	-	0,73	-	0	-
Sinkmalm	1,06	1,88	2,34	0,46	22 574 030	10 384 054
Jernmalm	0,117	0,34	0,26	-0,08	147 119 799	-11 769 584
Nikkelmatte	18,34	34,41	40,44	6,03	34 344 928	207 099 916
Tinn	79,16	419,3	174,55	-244,75	30	-7 343

SUM¹⁰**4 839 843 761**

Som tabell 5.1 viser var importen av tinn helt ubetydelig i 2004. Prisen (som er over ti ganger høyere enn i 2003) indikerer at importen i 2004 gjaldt spesialkvaliteter eller produkter med helt annen pris enn snittet for tinn på verdensmarkedet.

Kakao i alle former, samt te, pepper og sukker, er altså bevisst utelatt fra tabell 5.1. Den overveiende delen av importen av disse har til nylig blitt formidlet via i-land, selv om det er opplagt at størstedelen av all kakao, pepper og te har sin opprinnelse i u-land. Situasjonen har endret seg noe de siste årene vedrørende pepper, der det meste av importen i 2004 kom direkte fra u-land, men det gjelder fortsatt ikke hele importen.

Når det gjelder sukker, er situasjonen litt mer komplisert. Sukker som kommer til Norge fra andre i-land kan enten være betesukker som faktisk er dyrket der, eller rørsukker fra u-land (teoretisk kan det også være rørsukker fra Australia eller Hawaii, men disse kildene er mindre sannsynlige). Imidlertid sorteres fullt raffinert sukker som kommer til Norge verken etter geografisk eller botanisk opprinnelse i handelsstatistikken – det gjør bare mindre raffinerte former, som utgjør en minimal del av totalen. Imidlertid kan vi med overveiende sannsynlighet slutte oss til opphavet. Av en samlet sukkerimport på 159.000 tonn i 2004 var 113.000 tonn raffinert sukker fra Danmark og 41.000 tonn fra Storbritannia, mens vel 1000 tonn var uraffinert rørsukker; de resterende 4.000 tonn var kom fra et stort antall eksportørland, hovedsakelig i Europa, som hver leverte små mengder. De danske sukkerraffineriene bruker bare hjemlig roesukker. Den britiske sukkerindustrien er basert på ca. 50 % hjemlig roesukker og 50 % rørsukker. Det antas imidlertid at omtrent hele sukkerimporten fra Storbritannia kom, som den tradisjonelt har gjort, fra konsernet Tate & Lyle, som utelukkende bruker rørsukker (Tate & Lyle, 2005), og ikke fra British Sugar, som i praksis har monopol på raffineringa fra roesukker (British Sugar 2005). I så fall var nokså nøyaktig 25 % av sukkerimporten opprinnelig rørsukker, trolig i sin helhet fra u-land. Det er den samme fordelingen som ble lagt til grunn i fjorårets utgave av I-hjelpen.

Tabell 5.2 viser varebistanden som knytter seg til kakao, pepper, te og sukker, når vi går ut fra priser og mengder som gjelder all import til Norge av disse varene, og altså regner med at 25 % av sukkerimporten, og 100 % av de andre varene, bør tilskrives u-land.

¹⁰ Kilder: 1980-priser for "nye" varer i denne tabellen er alle beregnet ut fra Utenrikshandelsstatistikk 1980, Hefte 1, tabell 2 – dvs. statistikken ut fra HS-klassifikasjonen. 1) Prisen på krommalm i 1980 er beregnet ut fra FN dollarbaserte indeks for denne varen, ettersom den norske importen i dette året var minimal og skjedde til en sterkt avvikende pris. Priser i 1980: I-hjelpen 1993, etter Statistisk sentralbyrå: Utenrikshandel 1980, Hefte 1, tabell 2. og Hefte 2, tabell 15. Siste kilde ble brukt der tall for den aktuelle varen kunne hentes ut av handelsstatistikken etter SITC-klassifikasjonen, den første der det var nødvendig å bruke HS-klassifikasjonen for å finne tilstrekkelig spesifiserte tall. Unntatt tall for appelsinsaft og annen frukt- og grønnsaksaft, som var regnet som én gruppe i I-hjelpen 1993. Tallene her bygger direkte på Utenrikshandel 1980, tabell 15 (der "annen frukt- og grønnsaksaft" er summen av grapefruktsaft, saft av andre sitrusfrukter, tomatsaft, ananassaft og "annen frukt- eller grønnsaksaft"). Importerte mengder og priser i 2004: Disse hentet ut av utenrikshandelsdelen av Statistisk sentralbyrås Statistikkbank på Internett, http://www.ssb.no/emner/09/05/nos_varefortegn/arkiv/2003. Priser er beregnet ved å dele importverdi på importert mengde. Prisindeks for førstegangsomsætning innenlands i 2004 med basisår 1980 er beregnet ved hjelp av Statistisk sentralbyrås kalkulator på Internett, <http://www.ssb.no/pif/calc.cgi>.

Tabell 5.2: Beregning av i-hjelpen for varer som i stor grad importeres via tredjeland¹¹.

	Pris 1980, kr/kg	Pris 2004, kr/kg	Ideell pris 2004 (1980- pris x 2,205)	Differanse (C-B), kr	Import 2004, kg	I-hjelp, kr (DxE)
	(A)	(B)	(C)	(D)	(E)	(F)
Kakaobønner	18,16	94,52	40,04	-54,48	25	-1 362
Kakaosmør	33,16	24,89	73,12	48,23	3 515 918	169 572 725
Kakao, andre former	15,33	19,23	33,80	14,57	4 375 356	63 748 936
Te	51,82	86,32	114,26	27,94	1 003 026	28 024 546
Pepper	14,49	27,59	31,95	4,36	577 562	2 518 170
Sukker	3,28	2,22	7,23	5,01	39 723 626	199 015 365
SUM						462 878 382

Hvorvidt det er riktig å regne hele prisreduksjonen på disse varene som et bidrag til i-hjelpen, kommer an på om den i sin helhet rammet de u-landene som opprinnelig eksporterte dem, eller om den delvis gikk ut over avansen i de i-landene der de ble pakket/sluttforedlet og videresendt til Norge. Det er rimelig å anta at det meste rammet de opprinnelige eksportørene, og at i-hjelpen knyttet til vårt utvalg av råvarer derfor lå nærmere 6,0 mrd. kr. enn de 5,3 mrd. som fremgår av tabell 5.1 og 5.2.

For varene som er vist i tabell 5.2 var i-hjelpen i 2004 10 % større enn den som ble beregnet året før (422 mill. kr.) Bak dette utslaget ligger fall i prisene på kakao (andre former) og sukker, mens derimot prisene på pepper og te økte noe og trakk i motsatt retning. Det var ellers nokså små endringer i de importerte mengdene av disse varene.

Tabell 5.3. viser i-hjelpen som knytter seg til import av klær, sko og tekstiler fra utviklingsland.

Tabell 5.3: I-hjelpen for 2004 fordelt på importvarer i Gruppe 2¹².

	Importpris- indeks 2004 1980=100 (A)	Indeks for 1. gangs omsetning (B)	(B)/(A) – 1 (C)	Importverdi fra u-land 2004, 1000 kr (D)	I-hjelp, 1000 kr = (C) x (D) (E)
Tekstiler, garn, stoffer	118	220,5	0,87	1 141 717	993 294
Klær og tilbehør til klær	120	220,5	0,84	5 649 029	4 745 184
Fottøy	201	220,5	0,10	1 202 563	120 256
SUM					5 858 734

Summen av varebistanden knyttet til klær, sko og tekstiler utgjorde ifølge tabell 5.3 i overkant av 5,8 milliarder kroner. Det må igjen presiseres at dette tallet baserer seg på prisindekser som gjelder all import av slike varer – ikke bare fra u-land. Én grunn til at importprisene på slike varer reelt sett

¹¹ Kilder: Som tabell 5.1, med unntak for at tallene som er hentet ut fra Statistikkbanken her gjelder import fra alle land til Norge. Se ellers teksten vedrørende importerte mengder av behandlede varene.

¹² Kilder: Importverdi: Statistisk sentralbyrå, Statistikkbanken, tabell 03193. Tallene kommer fram ved å legge inn "Import", "Verdi" "2004 M01 t.o.m. 2004 M12", landene i vårt utvalg og de overnevnte varegruppene. Indekstall: 1980-1988: SSB, Historisk statistikk, http://www.ssb.no/emner/historisk_statistikk/tabeller/18-18-7t.txt, unntatt tall for fottøy, som er meddelt av SSBs kontor for utenrikshandelsstatistikk v/Mona Moe. 1988-2002: SSB: Månedstatistikk for utenrikshandelen, <http://www.ssb.no/muh/mu2004/tab-66.html> (tekstiler) og <http://www.ssb.no/muh/mu2004/tab-68.html> (klær og fottøy). Kjedning av de to seriene er utført av Mona Moe ved SSB. Indeks for førstegangsomsetning (1980=100) er beregnet ved hjelp av SSBs kalkulator på <http://www.ssb.no/emner/08/02/20/pif>.

har falt i perioden, kan være at økende andel av disse varene kommer fra u-land – 43 % i 2004 mot 27 % i 1980 – opp 3 % fra 2003¹³.

Det er med andre ord ikke gitt at prisene til eksportører i u-land eller i i-land hver for seg har falt fullt så mye som gjennomsnittet av de to. Forskyvingen med henhold til importkilder er likevel ikke større enn at den bare kan forklare en liten del av prisenfall på klær og tekstiler. Dersom det er riktig at eksportører i u-land både i 1980 og i 2004 fikk mindre betalt enn eksportører i i-land for like varer, så kan dette ellers tolkes som et tillegg til i-hjelpen. Tallet på 5,8 milliarder kroner må derfor betraktes som et grovt anslag.

Tallet er, i motsetning til det vi fant for råvarene i tabell 5.1, betydelig høyere enn i 2003, da det ble beregnet til 4,5 mrd. kr. og overgår for første gang varebistanden i absolutte tall. Det aller meste av denne økningen på 1,31 mrd. kr. skyldes realprisfall på disse varene. Klær, som teller klart mest, falt gjennomsnittlig med 2,8 % i nominell pris ved import til Norge, noe som svarer til et realprisfall på 6,1 % når det måles mot indeksen for førstegangsomsætning. Tekstiler falt med 5,0 % i nominell pris, mens fottøy økte med 3,3 % – noe som likevel medførte et markert samlet fall i realpris for disse varegruppene.

5.2. Varebistanden 1991-2004

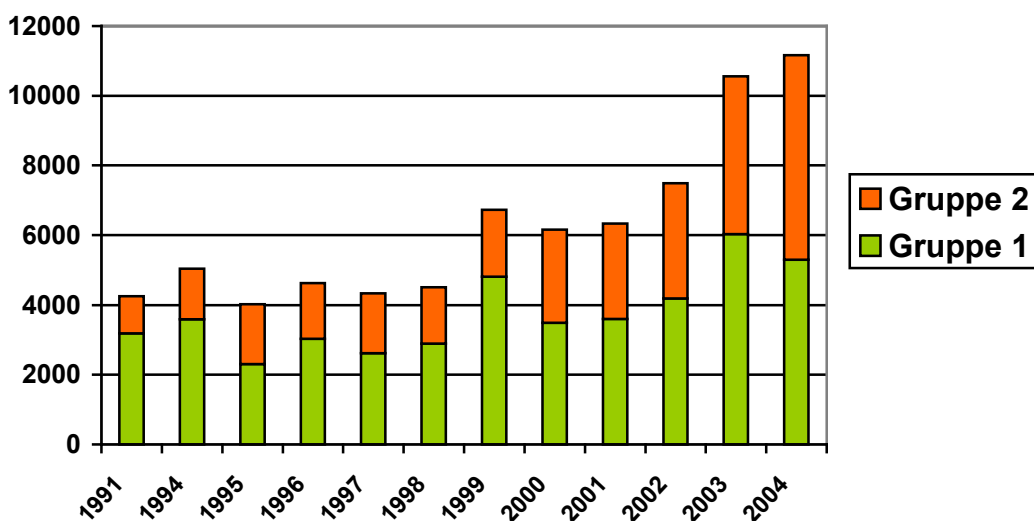
I-hjelpen som knytter seg til import av varene som er omtalt i avsnitt 5.2 kan anslås til ca. 11,2 mrd. kr. i 2004 (5,3 mrd. kr. i Gruppe 1 + 5,9 mrd. kr. i Gruppe 2).

I den første utgaven av "I-hjelpen" ble summen for 1991 beregnet til knapt 3,3 mrd. kr. Det svarer til ca. 4,25 mrd. 2004-kroner (her inflasjonsjustert etter konsumprisindeksen).

I-hjelpen er i senere rapporter beregnet for hvert av årene fra 1994 til og med 2004. Beregningene fram t.o.m. 2001 ble gjennomgått på nytt og rensket for enkelte feil i I-hjelpen 2003, med sikte på å komme fram til en mest mulig enhetlig tidsserie. Det ble likevel ikke gjort forsøk på å regne ut varebistanden knyttet til import av varer som i stor grad kommer via tredjeland for de årene (1999 t.o.m. 2001) der den var blitt neglisjert. Det ble heller ikke gjort forsøk på å beregne varebistanden knyttet til nikkelmatte for årene etter 1998, der varen av ukjente årsaker har falt ut av beregningene.

Dette ble derimot gjort i 2003. Varebistanden knyttet til sukker, kakao, te og pepper ble beregnet på nytt for årene 1999-2001 og bidraget fra nikkelmatte er beregnet for årene 1999-2002. En tidsserie for alle årene som rapportene om I-hjelpen dekker er vist i figur 5.1. Som nevnt innledningsvis er det et tidsseriebrudd mellom 2002 og 2003 da vare- og landutvalget ble endret. Beregninger med nytt og gammelt vare- og landutvalg ble gjort i fjorårets utgave og viste at konsekvensene av endringene er beskjedne; varebistanden ble med andre ord nesten identisk for de to utvalgene (Hille 2004). Betrakningen gjelder særlig for gruppe 2, der vareutvalget er uendret og der importen fra land som har kommet til eller gått ut er liten.

¹³ Tall for 1980: se I-hjelpen 2003, hentet fra Statistisk sentralbyrå, Utenrikshandel 1991, Hefte II. Tall for 2004: SSB, Statistikkbanken, <http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/>, tabell 03057. (Tall for importen fra u-land framkommer ved å legge inn året 2004, Import, Verdi, SITC-gruppene 65, 84 og 85, og de landene som inngår i vår gruppe av utviklingsland; hele importen framkommer ved å erstatte det siste med "Alle land".)

Figur 5.1: Utvikling i varebistanden fra 1991 til 2004, med fordeling på varer i gruppe 1 og 2. Millioner faste 2004-kroner¹⁴.

Som figur 5.1 viser, har varebistanden knyttet til varer i Gruppe 2 økt betydelig de to siste årene. Med en uavbrutt økning siden 2000 utgjør den altså i 2004 en større sum enn gruppe 1. Dette skyldes en økende import av klær og tekstiler fra u-land, og stadig synkende realpriser på disse varegruppene. Realprisen på fottøy har derimot vært nokså stabil fram til 2002, før den falt noe i 2003, for så å øke litt igjen i 2004. Varegruppen utgjør dog en vesentlig mindre andel i importen fra u-land enn summen av klær og tekstiler.

Varebistanden knyttet til varer i Gruppe 1 viser derimot større svingninger fra år til år, uten noen like klar tendens. Dette henger naturligvis mest sammen med svingninger i prisene på de fire varene som teller mest i denne gruppen nemlig kaffe, soyabønner, aluminiumoksid og nikkelmatte, der det for de to førstnevnte kan bli betydelige utslag fra år til år avhengig av avlingene, og for de sistes del avhengig av konjunktorene for metallindustrien. Import av soyabønner, hovedsakelig med opprinnelse i Brasil, sank nesten 19 % fra fjoråret. Årsaken til fallet ligger muligens i at Denofa, bedriften som står for nesten hele Norges soyaimport, hadde problemer knyttet til innkjøpene i 2004 (Orkla 2004).

Om man ser bort i fra nedgang i importvolum for de to varegruppene soyabønner og nikkelmatte, mellom 2003 og 2004, ville i-hjelpen for råvarer ha passert 6 mrd. kr. Det skal merkes at ettersom Norge har hatt en marginalt svekket kronkurs kan det ha bidratt til å presse prisindeksen for førstegangsomsetning innenlands noe opp, da de fleste varene som omsettes i Norge er importerte.

Norges handelspartnere, som den importveide kronkursen måles mot, har selv hatt en sterkere kursutvikling på sine valutaer enn snittet av land som u-land importerer fra (og som påvirker "realverdien" av deres eksport, som Verdensbanken prøver å måle). Likevel er det tvilsomt om dette kan forklare avviket mellom et stort realprisfall på mange av råvarene Norge importerer – målt i kroner, og en betydelig realprisøkning på Verdensbankens råvarekurv, målt mot prisene på eksportvarer fra en kurv av fem ledende industriland.

¹⁴ Kilde: For 1991: I-hjelpen 1993. For varer i Gruppe 1 og årene 1994-99: I-hjelpen 2001, http://www.fivh.no/filer/i-hjelpen_r0401.pdf (vedlegget til denne rapporten inneholder data for alle tidligere år f.o.m. 1994). For varer i Gruppe 1 og årene 2000-2001: Se Vedlegg 1 til I-hjelpen 2003. For varer i Gruppe 1 og år 2002: I-hjelpen 2003. For varer i gruppe 2 og alle årene mellom 1994-2002, se Vedlegg 2 til I-hjelpen 2003.

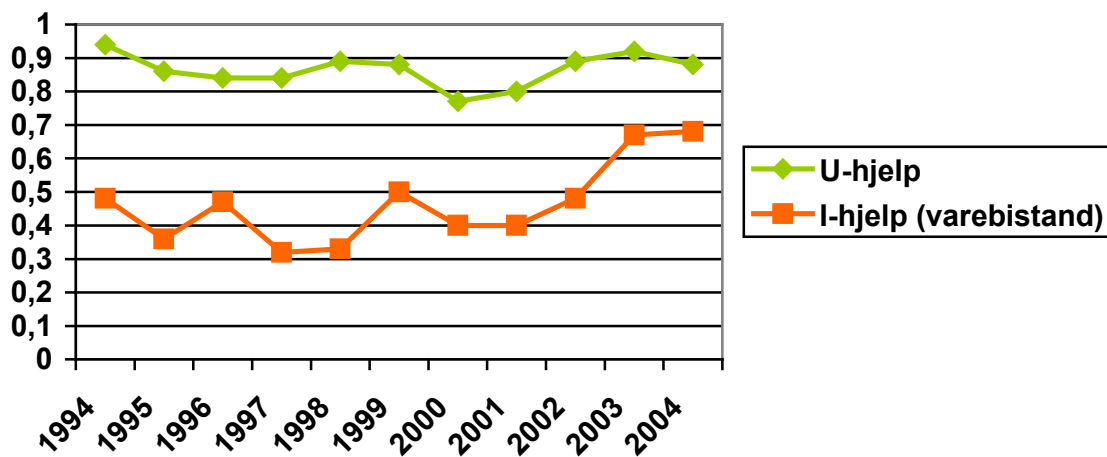
Data for 1999, 2000, 2001 og 2002 vedr. Gruppe 1 er rettet i forhold til det som kommer fram i ovennevnte kilder ved at varebistanden er kalkulert også for nikkelmatte. For 1999, 2000 og 2001 er de dessuten justert ved å beregne varebistanden knyttet til sukker, kakao, te og pepper etter samme metode som ble brukt fra 1991-1998 samt i 2002 og 2003. Justeringene innebærer at varebistanden, regnet i løpende kroner, er økt med 1107 mill. kr. i 1999, 678 mill. kr. i 2000, 804 mill. kr. i 2001 og 848 mill. kr. i 2002. Tallene er omregnet til 2004-kroner ved hjelp av Statistisk sentralbyrås konsumprisindeks, <http://www.ssb.no/emner/08/02/10/kpi/1-7t.html>.

Forklaringene kan enten ligge i avvik mellom sammensetningen av norsk råvareimport og Verdensbankens råvarekurv, i svakheter ved Verdensbankens indeksgrunnlag (jfr. kapitel 2) eller i at norske importører de siste to årene har blitt mer drevne når det gjelder å oppnå lavest mulig priser. Når 2004 tas med, er avviket i utviklingen av "norsk realpris" på varene som inngår i denne undersøkelsen, og utviklinga i Verdensbankens beregnede realpris på varene i deres kurv påfallende. En videre utredning av dette forholdet hadde vært nyttig for å klarlegge eventuelle særlige årsaker til at realprisene på råvarer Norge importerer fra u-land, har en mer negativ utvikling enn prisene på råvarer ellers på verdensmarkedet. Det er følgelig behov for nærmere undersøkelser på området.

5.3. Varebistanden sammenlignet med norsk u-hjelp

I 2004 ga Norge 14,9 milliarder kroner i bistand til utviklingsland (Norad 2005) – altså ca. 33 % mer enn det vi tjente på at prisene på råvarer og tekovarer/skotøy har falt siden 1980. Figur 5.2 viser hvordan disse to størrelsene har variert siden 1994, målt som andel av Norges bruttonasjonalinntekt (BNI). Bruttonasjonalinntekten er lik bruttonasjonalproduktet (BNP) pluss Norges inntekter i form av renter og utbytte på investeringer i utlandet, minus utlendingers inntekter av tilsvarende plasseringer i Norge.

Figur 5.2 Utvikling av norsk brutto utviklingsbistand og i-hjelp i form av varebistand, som prosent av BNI i perioden 1994-2004.¹⁵

Figur 5.2 viser utviklingen over tid av norsk bistand og den varebaserte i-hjelpen som andel av BNI. Tallene for varebistanden bygger hele veien på gammelt vare- og landutvalg, ettersom disse er de eneste som er beregnet, med unntak for 2003 og 2004.

Stort sett har varebistanden til Norge variert mellom 35 og 60 % av vår utviklingsbistand til fattige land. Unntaket er 2003 og 2004, der varebistanden øker til henholdsvis 73 % og 77 % av "u-hjelpen". Dette til tross for at også u-hjelpen også har økt sterkt de siste to årene, nemlig fra 12,7 mrd. 2004-kroner i 2001 til 14,9 mrd. i 2004. Til tross for at vi gav mer i u-hjelp i 2004 er økningen i BNI høyere enn økningen i u-hjelp. I-hjelpen øker marginalt i forhold til BNI og indikerer at økte inntekter ikke nødvendigvis bidrar til å gjøre verdenshandelen mer rettferdig – kanskje heller tvert i mot.

¹⁵ Kilde til utviklingsbistanden: NORAD, Norad i korte trekk 2005, http://www.norad.no/default.asp?V_ITEM_ID=3223, s. 35. og BNI 2004: SSB, Økonomiske nøkkeltall, <http://www.ssb.no/emner/00/00/10/nokkeltall/main.shtml>

6. Annen i-hjelp

I kapitel 4 Har vi drøftet varebistanden – den delen av i-hjelpen som er knyttet til norsk vareimport. I dette kapitelet vil vi kort kommentere andre typer av i-hjelp hvorpå i-land nyter godt av skjeve bytteforhold med u-land. Bakgrunnen for det internasjonale gjeldsbildet og omfanget av ekspertbistand ble gjort utførlig rede for i fjorårets rapport og vil bare gjengis i korthet nedenfor. For en mer utførlig gjennomgang henvises det til "Fra fattig til rik" (Hille 2004).

6.1. Miljøbistand

Global bakgrunn

Når u-land ikke kompenseres for miljøbelastningene påført av i-land er dette en form for, miljøbistand fra fattige til rike land. De mest åpenbare tilfellene av slik bistand gjelder forurensninger, med globale skadevirkninger, som særlig skyldes i-land, hvorpå u-land tar en andel av skadevirkningene som ikke står i forhold til deres egne bidrag til forurensningen.

Det kan hevdes at miljøbistanden også tar andre former. Eksempelvis følger det store miljøskader med produksjonen av en del av de varene som Nord importerer fra Sør. Et annet eksempel er tilfeller der produksjonsbedriftene i Sør eies eller kontrolleres av aktører i Nord, eller der importørene bevisst lar være å kompensere for de skadene produksjonen medfører ved å unngå å betale en merpris som tar dekning for eksterne kostnader. I-land utnytter i mange tilfeller slakke arbeids- og miljøreguleringer i u-land.

Mindreprisen som følger av manglende miljøtiltak er ikke nødvendigvis innregnet i varebistanden, slik vi har beregnet denne. Dette vil bare være tilfellet dersom den har oppstått etter 1980, det vil si om produksjonen av noen av de varene vi importerer fra Sør da foregikk på miljømessig akseptabelt vis, men at prisen seinere er senket blant annet på grunn av mer miljøfiendtlige produksjonsmåter.

Å anslå miljøbistanden som består i at rike land slipper å kompensere fattige land, enten for miljøskadene som skjer gjennom produksjon av varer som rike land importerer, eller for dem som skyldes virksomheten til foretak som rike land eier, vil imidlertid være en svært krevende oppgave og vil ikke gjøres nærmere rede for her.

I I-hjelpen 1993 og 2003 ble drøftingen av miljøbistand derfor begrenset til å gjelde den første typen, og da nærmere bestemt til det viktigste enkelttilfellet, nemlig utslipp av CO₂.

Å anslå kostnaden ved de framtidige skadene som u-land vil bli påført som følge av i-lands årlige merutslipp av CO₂, er komplekst og omfattende. I I-hjelpen 1993 ble det derfor brukt en alternativ metode, basert på tanken om omsettelige utslippkvoter. Utgangspunktet var at en rettferdig fordeling ville innebære at retten til å slippe ut CO₂ ble fordelt mellom verdens land i forhold til deres folketall. Om summen av kvotene ved innføringen av et slikt kvoteregime svarte til verdens faktiske CO₂-utslipp i 1990, ville det betydd (anno 1991) at hvert land fikk rett til å slippe ut 3,7 tonn CO₂ per innbygger per år. For å opprettholde sitt daværende utslippsnivå måtte land i Nord ha kjøpt utslippkvoter tilsvarende ca. 10,3 milliarder tonn CO₂ av land i Sør. Det fantes allerede da flere anslag for markedsprisen på CO₂-kvoter under ulike globale kvoteregimer. Ett av dem som syntes å bygge på de nærmest beslektede forutsetningene, gikk ut på \$ 68 per tonn CO₂. Ved denne prisen ble i-lands årlige ubetalte CO₂-regning på \$ 700,4 mrd.

I I-hjelpen 2003 ble det referert flere anslag for prisen på CO₂-utslipp, denne gangen hentet fra FIVH-utredningen Økologisk gjeld (Nagoda et al. 2003). Disse spente fra \$ 16 til \$ 440 per tonn CO₂. Bare to av de fem anslagene, på hhv. \$ 20 og \$ 270, var imidlertid basert på en tankegang om markedspris på omsettelige kvoter. Forutsetningene for begge disse avvek dessuten fra tanken om "global kvotefordeling etter folketall med summen av kvoter i utgangsåret lik fjorårets faktiske globale utslipp". Det lave tallet var anslag for prisen ved et EU-internt kvotemarked, mens det høye gjaldt for en situasjon der den globale kvoten ble satt til 25 % av dagens utslipp. Det var naturlig at den første forutsetningen ville føre lavere, og særlig at den siste ville føre til høyere priser enn den som ble lagt til grunn i I-hjelpen 1993. De svekket dermed ikke antagelsen om at anslaget fra 10 år tilbake kunne ha vært i riktig størrelsesorden.

Den amerikanske økonomen Kristen Sheeran har i 2002 laget en oversikt over en rekke anslag for prisen på CO₂-kvoter dels ved global handel, og dels i USA under den hypotetiske forutsetningen at

landet skulle oppfylle sine Kyoto-forpliktelser (det vil si redusere utslippene med bare 7 % fra 1990-nivå fram til 2010) (Sheeran, 2002). Den viser priser som varierer mellom 38 og 95 1996-dollar per tonn CO₂. Tre av disse anslagene er gjort i 2000, resten tidligere på 1990-tallet¹⁶. Disse tallene svekker heller ikke antagelsen om at en kvotepris på omkring \$ 68 per tonn CO₂ på begynnelsen av 1990-tallet, kan være rimelig anslått. Det svarer til omkring \$ 78 eller noe mer i 2004, basert på den innenlandske inflasjonen i USA.

Siden oppstarten av EUs kvotemarked i januar i år har prisen steget raskt fra omkring 7 EURO pr tonn, for så å stabilisere seg i overkant av 20 EURO per tonn (Nordpool 2005). Det skal merkes at prisen gjelder for EUs marked og ikke en verdenskvote som diskutert ovenfor. Prisen er altså noe høyere enn EU-kommisjonens anslag for prisen i et EU-internt marked, som ble gjengitt i den tidligere nevnte FIVH-rapporten (€ 15).

Det har også vært spekulert i hvorvidt prisen vil falle når Russland og Ukraina, som hver innehar store kvoter for salg, slippes til på markedet. Dette er dog usikkert ettersom effekten av "selgers marked" er vanskelig å beregne. Et annet moment som påvirker i motsatt retning er at de romslige kvotene knyttet til utslippsnedgangen i Russland og Ukraina har bidratt til at det er delt ut mer kvoter enn dagens samlede reelle utslippet fra Kyoto-landene (Godal, 2005).

Siden 1990 er avstanden mellom i-lands og u-lands gjennomsnittlige CO₂-utslipp per capita redusert litt, vesentlig på grunn av at Kina nå står for verdens nest største årlige CO₂ utslipp (CDIAC 2005) (3,05 milliarder tonn i 2002) og at utslippene fra Øst-Europa har minsket. I 2002 var verdens utslipp på 4,1 tonn CO₂ per capita. Land i Nord-Amerika og Europa (inkludert tidligere Sovjetunionen) pluss Japan, Australia og New Zealand hadde da et samlet folketall på 1275 millioner, som ved en lik global fordeling av utslippsretter hadde gitt dem rett til å slippe ut 5226 mrd. tonn CO₂. I virkeligheten slapp de ut 13.714 mrd. tonn, og måtte ha kjøpt retten til å slippe ut de resterende 8.488 mrd. tonn av land i Sør. Ved en pris per tonn på \$ 78 hadde dette kostet dem \$ 662 mrd.

Summen ville selvfølgelig øke betraktelig om en – som det også har blitt foreslått – tok utgangspunkt i prinsippet om historisk akkumulert miljøgjeld. Om vi glemmer det lange perspektivet, og bare tenker oss at denne har bygd seg opp med ca. \$ 700 mrd. årlig siden 1987 – da Brundtland-kommisjonens rapport for alvor satte klimaproblemet på den internasjonale politiske dagsordenen – og at rentesatsen er 5 %, så var den ubetalte karborgjelda for denne perioden ved utgangen av 2004 kommet opp i \$ 19.000 mrd. Rentene for 2004 alene var i så fall på nesten \$ 1000 mrd. Bare for å hindre at gjelda økte, skulle Nord i så fall ha overført over \$ 1650 mrd. (11.120 mrd. kr. ved kursen i 2004) til Sør i 2004 alene – nesten nok til å slette den samlede u-landsgjelden, både den legitime og illegitime, i løpet av et enkelt år.

Miljøbistanden til Norge

Norges utslipp av CO₂ var i 2004 på 43,7 mill. tonn (Folkemengden ved inngangen til samme år var 4,6 mill., det vil si at vi med en kvote på 4,1 tonn CO₂ per innbygger skulle ha fått lov til å slippe ut 18,8 mill. tonn. Å kjøpe retten til å slippe ut de resterende 24,9 mill. tonn til en pris av \$ 78 per tonn, hadde kostet oss \$ 1,94 mrd., eller 13,1 milliarder kroner etter gjennomsnittskursen i 2004 (\$ = kr. 6,74).

Dette er et forsiktig anslag for den rent CO₂-relaterte miljøbistanden til Norge, av flere grunner. Den er basert på en anslått kvotepris ved en global kvote tilnærmet lik dagens globale CO₂-utslipp, noe som langt ifra ville være bærekraftig. Ved en ordning der den globale kvoten fra dag én ble satt vesentlig lavere enn dagens globale utslipp, ville kvoteprisen stige sterkt. FNs panel for klimaforandring (IPCC) har anslått at en kvote på 1,1 tonn CO₂ per verdensborger vil være nødvendig for å oppnå en stabilisering av drivhusgassen i atmosfæren (Zero 2004). Dette tallet er langt lavere enn det som er lagt til grunn i beregningen ovenfor og ville ha økt miljøbistanden betraktelig. Anslaget tar heller ikke hensyn til vår historiske karborgjeld, eller de akkumulerte rentene på denne.

¹⁶ Det er *ett* avvikende tall i Sheerans tabell, nemlig en "pris" på \$ 5,5 per tonn CO₂, som imidlertid ikke egentlig er en anslått kvotepris, men det økonomen W. Nordhaus i 1994 mente prisen "burde være" ut fra den skaden han mente at CO₂-utslipp faktisk gjør. Hans forutsetninger i den sammenhengen er kjent som ytterst forsiktige.

Anslaget tar heller ikke hensyn til Norges rolle som petroleumsprodusent. Det er rimelig å anta at vi profiterer sterkt på mangelen på et effektivt, globalt regime for å redusere CO₂-utslippene. Tyngden av skadevirkningene som denne mangelen påfører verden faller på land i Sør – fordi de har begrensede ressurser til å iverksette tiltak – og av det enkle faktum at de representerer det store flertallet av verdens befolkning.

6.2. Finansbistand

Med finansbistand sikter vi til direkte pengeoverføringer, i dette tilfellet fra Sør til Nord, som ikke skjer som betaling for varer eller tjenester. Det gjelder særlig renter og avdrag på gjeld.

Det er langt ifra all gjeldsbetjening som vi i denne sammenhengen vil kalle i-hjelp. Et uttrykk som finansbistand blir relevant i tilfeller der kreditor ikke har noe rimelig krav på tilbakebetaling – og man kan snakke om at gjelden er illegitim. Når gjeld betjenes uten at kreditor har noe rimelig krav på det, er det rimelig å snakke om i-hjelp.

Organisasjonen Aksjon Slett U-landsgjelda (SLUG), med over 50 norske organisasjoner i ryggen, introduserer i sitt medlemsmagasin "Gjeldsbrevet", oktober 2001 (SLUG 2001), fire utdypende forhold som organisasjonen mener gjør et gjeldsforhold illegitimt:

- gjeld som truer grunnleggende menneskerettigheter er illegitim å betale
- gjeld som er tatt opp av udemokratiske regimer er eksempler på illegitime låntakere og utlånere som har handlet illegitimt
- gjeld som er tatt opp til illegitime formål, for eksempel til kjøp av landminer
- gjeld som har vokst til uhåndterbare proporsjoner på grunn av ytre forhold som debitorlandene ikke har kontroll over kan også gi illegitime lånebetingelser

Punktene er langt på vei de samme momentene som legges til grunn av mange av dem som kritiserer deler av dagens u-landsgjeld som illegitim. Merk at denne kritikken bare berører gjeld som er stiftet av stater, enten direkte eller indirekte ved at statene garanterer for lån som i første instans er tatt opp av private aktører.

Som det ble vist i fjorårets rapport "Fra fattig til rik", er Norges rolle som illegitim kreditor beskjedent sammenlignet med andre rike land. Som det da ble vist kan det meste av den illegitime gjelden spores til Garantiinstituttet for eksportkreditt (GIEK). GIEK er en statlig institusjon som garanterer for private lån overfor norske kreditorer ved eksport av norske varer og tjenester til utlandet. For mange av lånene som utestilles til importører av norske varer i utviklingsland garanterer GIEK kun for lånet dersom u-landets myndigheter stiller en motgaranti. En slik motgaranti reduserer risikoen for GIEK, fordi en stat i motsetning til et privat selskap ikke kan unnsnippe en gjeldsforpliktelse ved å slås konkurs. Ettersom mange private kreditorer i Sør har misligholdt slike lån, er garantiene i begge ender utløst, og den norske staten har dermed blitt kreditor, om enn i beskjedent målestokk, overfor en rekke utviklingsland.

Det meste av denne gjelden kan rimelig anses som illegitim. Dels fordi mange av de garanterende regimene i Sør slett ikke var representative eller legitime, og dels fordi den norske staten som garantist ikke foretok noen seriøs vurdering av deres mulighet til å gi avkastning og utløse betalingsdyktighet hos mottaker.

Utviklingslands gjeld til GIEK beløp seg til 2,2 mrd. kr. per 30. juni 2005 (GIEK 2005). Nøyaktig hvor stor andel av "GIEK-gjelden" som kan defineres som illegitim gjeld er ikke klarlagt, og kan være et interessant utgangspunkt for fremtidige utredninger om Norges nåværende og historiske rolle som kreditor.

På de totale fordringene, som var på 3,47 mrd. kr i 2004 (dette inkluderer fordringer på fire europeiske land), ble det tilbakebetalt 409 millioner kr. i renter og avdrag. Tilbakebetalingen antas å bli noe høyere for 2005¹⁷. Noen samlet oversikt over innbetalinger av renter og avdrag på lån fra u-land alene er ikke offentlig tilgjengelig, verken hos GIEK selv (som sorterer under

¹⁷ 289 millioner kr var tilbakebetalt per 30.juni 2005.

Næringsdepartementet) eller hos Utenriksdepartementet, som har ansvar for arbeidet med gjeldslette.

Ghana og Senegal fikk sin gjeld slettet i tråd med HIPC-initiativet (Heavily Indebted Poor Countries Initiative) i 2004. Norske myndigheter har ytret ønske om å være pådriver for gjeldsslette innenfor Paris-klubben, et samarbeidsorgan bestående av vestlige kreditorland. Dette har også vært en av flere forklaringer til at deler av gjelden ikke er slettet. Som det fremkom av fjorårets rapport har også Norge bidratt til betydelige multilaterale gjeldssletteoperasjoner (Hille, 2004).

Selv om Norges rolle som kreditor er minimal i en internasjonal kontekst, finnes det eksempler der gjeldsforholdet har hatt store konsekvenser for gjeldstyngede u-land. Som en del av den norske skipseksportkampanjen på 1970-tallet utstedte den ecuadorianske regjeringen garantier for import av fire skip fra Norge. I ettertid vet vi at skipene var et forsøk på å redde norsk skipsbyggerindustri i krise heller enn et uttrykk for norsk hjertevarme ovenfor u-land. I eksemplet Equador, gikk det Equadorianske rederiet konkurs, og den Equadorianske staten overtok en gjeld til Norge på 26,2 millioner dollar. Den bilaterale andelen på 12,7 millioner dollar ble betalt tilbake, mens de 13,6 millioner dollar organisert gjennom Parisklubben i løpet av femten år, sju reforhandlinger og 14 millioner i tilbakebetaling steg til en sum på 50 millioner i 2002. Selv om lånene i nyere tid er blitt omtalt av norske myndigheter som "en skamlett" i norsk bistandshistorie, betaler Ecuador fortsatt tilbake på sin gjeld. For det årlige beløpet Equador årlig må betale Norge under Parisklubbavtalen fra 2002 (2,4 mill USD) kunne landet ha:

- finansiert det nasjonale programmet for utryddelse av malaria, eller
- dekket 42 % av det utvidede nasjonale vaksineringsprogrammet (som berører nærmere 700.000 barn under 5 år), eller
- finansiert 42 % av det nasjonale programmet mot analfabetisme, som nesten en halv million ecuadorianere nyter godt av. (CDES, 2002)

Slike eksempler står i skarp kontrast til argumentene om å holde fast deler av Norges illegitime gjeld, slik at vi fortsatt skal kunne ha innflytelse i Parisklubben. I motsatt fall kan det argumenteres for at vi ved å ta oppgjør med en uhyggelig fortid kan fremstå som et godt eksempel for andre kreditorer, både i og utenfor Parisklubben. Rent etisk kan vi også stille spørsmål ved hvorvidt Norge har rett til å stille betingelser (slik som nå er foreslått) til en eventuell sletting av en gjeld som av mange vil karakteriseres som illegitim – og som Norges bistandsminister omtaler som en skam.

Til tross for enkelte grølle enkelt eksempler, er den direkte finansbistanden til Norge altså svært liten i dag, og myndighetene viser vilje til å avvikle den. Liksom varebistanden, kan finansbistanden imidlertid også hevdes å ha en indirekte rolle: fordelene Norge har av at andre rike land mottar finansbistand, det vil si avdrag og renter på illegitim gjeld (se Hille, 2004). En slik fordel oppstår fordi rike land er betydelig mer tilbøyelig til å bruke inntektene sine til å kjøpe varer fra Norge, enn fattige land er. Når andre i-land gjennom finansbistand øker sin disponible inntekt på bekostning av u-land, øker altså sjansen for at norske varer blir kjøpt.

Økte eksportinntekter er ikke det samme som direkte pengegaver. For å produsere varene som selges må man gjerne kjøpe kapital- og innsatsvarer fra utlandet, og dessuten sette egen arbeidskraft inn i produksjonen. Likevel er det trolig at Norges indirekte gevinst ved finansbistanden til Nord for tiden er større enn den direkte.

6.3. Ekspertbistand

Ekspertbistand til Norge?

I fjorårets rapport "Fra fattig til rik" ble det gjort en vurdering av omfanget av ekspertbistand Norge mottar på bakgrunn av ny statistikk. Med ekspertbistand mener vi den fordelene land i Nord nyter av å ta i mot innvandrere fra Sør som er høyt utdannet. Etersom det ikke finnes nyere tall på området vil vi her begrense oss til en kort gjennomgang av hovedmomentene fra 2004, og henviser til fjorårets rapport for en mer inngående gjennomgang (Hille, 2004 kap. 6.2).

I I-hjelpen 2003 ble det vist at andelen av førstegenerasjons innvandrere over 16 år med høyere utdanning var tilnærmet like stor som andelen av innfødte i Norge (henholdsvis 23 mot 22 %)¹⁸.

Statistikken viser at det er en mye høyere andel av innvandrere fra Sør i Norge som har høyere utdanning – enn hva tilfellet er i de fleste av deres hjemland – og underbygger derav mistanken av at det forekommer "hjerneflukt" fra fattige til rike land. Når en ser hele den "ikke-vestlige innvandrerbefolkningen" under ett, er det en markert forskjell mellom generasjonene: innvandrerne selv har langt oftere høyere utdanning (23,2 %) enn deres barn over 16 (9,7 %). Tendensen er systematisk og avvikene for noen av landene store. Personer med høy utdannelse er klart overrepresentert blant innvandrerne til Norge.

Det er generelt antatt at rike land nyter godt av en høyt utdannet innvandringsstrøm fra Sør. At denne fordelingen skal være reell forutsetter dog at land i Nord benytter seg av innvandreres høye kompetanse. I-hjelpen 2003 gav tydelige indikasjoner på at dette ikke nødvendigvis er tilfellet for Norge.

Til tross for at ikke-vestlige innvandrere like ofte har høyere utdanning som innfødte nordmenn, er de dramatisk underrepresentert i yrker som krever høye kvalifikasjoner. Når vi tar hensyn både til det faktum at de sjeldnere er sysselsatt og at de som er så heldige å være sysselsatt sjeldnere har høyt kvalifikasjonskrevende jobber, så var sjansen for at en ikke-vestlig innvandrer skal ha en slik jobb, bare en fjerdedel så stor som for en innfødt nordmann.

Innvandringen fra Sør til Norge har med andre ord ikke lenger noen utpreget karakter av ekspertbistand, om vi vurderer dette ut fra forholdet mellom innvandrernes og de innfødtes utdanningsnivå. Den har fortsatt et klart preg av hjerneflukt, vurdert ut fra forholdet mellom innvandrernes utdanningsnivå og gjennomsnittet i landene de kommer fra. Norge drar imidlertid heller ingen synlig nytte av det siste forholdet, ettersom innvandrerne i liten grad slipper til i kvalifiserte stillinger.

¹⁸ <http://www.ssb.no/emner/04/01/utinnv/tab-2003-02-26-03.html>. Personer uten oppgitt utdanning (22,4 % av innvandrere fra ikke-vestlige land) er her holdt utenfor totalen. Det er ikke overraskende at det er en høyere andel blant innvandrere enn blant innfødte hvis utdanning er ukjent for SSB. For dem som tar utdanning i Norge blir dette løpende meldt inn til registre SSB har tilgang til; for innvandrere må opplysningene komme ad andre veier.

7. Konklusjon

Norge tjente i 2004 11,2 milliarder kroner på å kunne kjøpe råvarer, tekstiler og bekledningsvarer fra utviklingsland til lavere realpris enn i 1980. Summen er den høyeste som hittil er målt, og svarer alene til over 77 % prosent av det Norge ga i utviklingsbistand samme år. Økningen skyldes hovedsakelig fallende realpriser på tekstiler, klær og fottøy.

Enda større var den fordel vi nøt ved å kunne forurense fattige lands miljø gratis. Dersom retten til å forurense atmosfæren med CO₂ var likt fordelt mellom verdens innbyggere og gjenstand for handel, er et rimelig anslag at Norge måtte ha betalt utviklingsland i størrelsesordenen 13,1 milliarder kroner i 2004 for å opprettholde sine CO₂-utslipp. Dette er likevel et lavt estimat for den miljøbistanden fattige land yter Norge av to årsaker: 1) Det tar ikke hensyn til den miljøgjelda som er bygd opp ved at Norge i en årrekke har tatt seg urimelig til rette i den globale allmenningen, uten å kompensere andre rettighetshavere. 2) FNs vurdering av en bærekraftig CO₂-kvote er atskillig lavere enn den som er lagt til grunn i denne rapporten.

Verdien av disse formene for i-hjelp summerer seg til 24-25 milliarder kroner i 2004. Det skal tas forbehold om at alternative beregningsmåter for varebistanden kunne ha gitt noe høyere eller noe lavere beløp, og at miljøbistanden som nevnt er lavt anslått.

Summen svarer til 1,5 % av vår bruttonasjonalinntekt, til omtrent hele verdien av vår fiskeeksport i 2004 – eller til at nesten hele forsvarsbudsjettet ble dekket av bistandsmiddel fra Sør. Omfanget tatt i betraktning, får disse overføringene svært liten oppmerksomhet sammenlignet med den som vies størrelsen på den norske bistanden til Sør.

Norge mottar også finansbistand fra land i Sør, direkte gjennom renter og avdrag på illegitime lån, og indirekte ved at våre eksportnæringer drar fordel av finansbistanden som ytes til andre rike land. For Norge betyr dette likevel langt mindre enn vare- og miljøbistanden.

Som beskrevet i fjorårets rapport har innvandrere ofte et høyere utdannelsesnivå enn nordmenn. Det norske arbeidsmarkedet og myndighetene viser likevel manglende vilje til å utnytte innvandrernes høye kompetanse, og ekspertbistanden til Norge blir følgelig minimal.

Uttrykkene "i-hjelp" og "bistand" er brukt i denne rapporten som motstykke til en offisiell og innarbeidet begrepsbruk, som impliserer at "hjelp" eller "bistand" nærmest per definisjon er noe som strømmer fra rike til fattige land. Rapporten viser at så ikke er tilfellet for Norges del. Land i Sør betaler stadig mer for konsekvensene av ren maktubalanse og en svært urettferdig verdenshandel. Norge mottar totalt sett et betydelig høyere beløp fra u-landene enn det vi gir i "utviklingshjelp" og "bistand". Uttrykkene er med andre ord misvisende, og det vil gi et bedre bilde å bruke begrepet erstatningsutbetalinger. Disse må bli atskillig større før det er grunn til å tale om netto bistand.

Kilder

- British Sugar 2005: *About British Sugar – British Sugar today*
www.britishsugar.co.uk/RVE1f2342dd8bda4e4ebafd9dd0bdee141f...aspx
- CDES 2002: *Upheaval in the back yard. Illegitimate debts and Human rights. The case of Ecuador-Norway*, Centro de Derechos Económicos y Sociales.
www.odiousdebts.org/odiousdebts/publications/cdes_ecuador_norway.pdf
- CDIAC 2005: *Trends: Carbon dioxide emissions*. Carbon Dioxide Information Analysis Centre.
http://cdiac.esd.ornl.gov/trends/emis/em_cont.htm
- EPBB 2005: *Composition of commodities exported from Bangladesh*. Export Promotion Bureau of Bangladesh.
www.epbbd.com/export/statistics/composition_of_Commodities_Exported_from_Bangladesh.htm
- GIEK 2005: *Eli Thorbjørnsen, pers. komm.*, 21. september 2005. Fordringer på Europeiske land (Polen, Russland, Serbia og Montenegro, Kroatia) er trukket fra det totale beløpet på 3,47 mrd. kr
- Godal, Odd 2005: *Intervju med Odd Godal i "På Høyden" / Omtale av Dr.gradsdisputas*. Universitetet i Bergen:
www.uib.no/elin/php/phpnyhet2.php3?xmlfil=240805144122.xml,
http://www.uib.no/info/dr_grad/2005/Godalodd.htm
- Hille, John 1993: *I-hjelpen – Om de fattiges bistand til de rike*. Rapport nr. 1/93. Framtiden i våre hender, Oslo.
- Hille, John 2004: *Fra fattig til rik* FIVH-rapport 5/2004. Framtiden i våre hender
www.fivh.no/filer/Fra_fattig_til_rik_r0504.pdf
- Nagoda, Dag, Dyrnes, G. og Germiso, M. 2003: *Økologisk gjeld*.
http://www.fivh.no/filer/Okologisk_gjeld_mini_03.pdf
- Norad 2005: *Norad i korte trekk 2005*: www.norad.no/default.asp?V_ITEM_ID=3223, s. 35
- Nordpool 2005: *CO2-allowances*: www.nordpool.no/marketinfo/co2-allowances/allowances.cgi, priser innhentet 13. september 2005.
- Norges bank 2005a: *Historisk kursoversikt*. www.norges-bank.no/stat/historiske_data/no/historisk_valutakurser/
- Norges bank 2005b: *Valutakurser, årsgjennomsnitt daglige noteringer* www.norges-bank.no/stat/valutakurser/kurs_an5.html
- Orkla 2004: *Nedskrivning på varelager i Denofa og andre spesielle regnskapsposter i 2. kvartal*.
<http://hugin.info/111/R/952450/135359.pdf>
- Sheeran, Kristen 2002: *Rethinking equity and efficiency in mitigating climate change*, Saint Mary's College of Maryland. www.spaef.com/IJED_PUB/3_4/3_4_sheeran.html
- SLUG 2001: *Gjeldsbrevet nr 3*, s 3. www.slettgjelda.no/v_bibliotek/1.pdf
- SSB 2005a: *Samhandelen med utvalgte land etter varegrupper*. www.ssb.no/muh/mu2004/tab15-01.html. Råvarer omfatter SITC-sektorene 0, 1, 2, 4 og hovedgruppe 68; tekstiler og bekledningsartikler svarer til hovedgruppe 65, 84 og 85.
- SSB 2005b: *Importerte mengder og priser i 2004*:
http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/Default_FR.asp?KortnavnWeb=muh&PLanguage=0&nvl=false&tilside=selecttable/hovedtabellHjem.asp, tabell 03057, "Import", "Mengde+Verdi", de 170 land som regnes som u-land her, og kodene for de aktuelle varene, hentet fra Statistisk varefortegnelse for utenrikshandelen, www.ssb.no/emner/09/05/nos_varefortegn/arkiv/2003.
- Tate & Lyle 2005: *About our processes*
www.aestaley.com/TateAndLyle/our_business/about_our_processes/about_refining/default.htm
- UNCTAD 2005a: *Trade and Development Report 2005*, kapittel 1-2,
www.unctad.org/en/docs/trd2005ch1_en.pdf.
- UNCTAD 2005b: *Handbook of Statistics*. www.unctad.org/statistics
- Zero 2004: *Hvordan redusere Norges CO2-utslipp til et økologisk forsvarlig nivå*.
www.zero.no/fossil/co2/hvorfor/fossil_energiforbruk_i_Norge.pdf